

šolske naloge, zdaj list, zdaj korekture moje slovnice za Nemce v 3. izdaji, ki se baš tiska in naposled še slovensko berilo za V. in VI. šolo, katero sestavljam v največji naglici. Ne ostaja mi časa, da bi pisal za list itd." Isto jesen sem hitel na Vrbsko jezero, da opogumim svojega prijatelja v kritični dobi „Kresa“.

Izprehajaje se na jezerskih obalah sva zapečatila „leposloven“ značaj lista, kateremu sem bil boter pri krstu, priča pri „birmi“ in pogrebec na zadnji poti v poslednji številki. „Poleg beletristike potrebujemo tudi znanosti, kolikor mogoče, ako hočemo imeti kdaj slovenske srednje šole,“ je trdil Sket. „Kres“ se je prerodil v znanstveni list. Slovenska navdušenost za domače srednje šole ga je nesla že pol leta pozneje k pogrebu.

Ob Vrbskem jezeru sva sestavljala s Sketom „resume“ svojega petletnega dela. Bilanca ni bila pasivna; kajti zadovoljila sva se z „douceur de la vic“ pet let. Delala nisva za dobiček. „Kresu“ ni bil mamon „in votis“. Ob tej priliki sva vzela v pretres tudi marsikaj, kar je bilo že prej ozna-

čenega v najini jako obširni korespondenci. Ta pisma zapustim kritičnemu peresu — prej ali pozneje. Živo mi je še v spominu, kako mi je slikal Sket tedaj genealogijo novejših slovenskih beletristike.

Dejal je šaljivo: „Walter Scott je rodil Jurčiča, Jurčič je rodil Krsnika; Krsnik pa ni rodil nikogar, ker je bil ‚secundo geniturae Scottov‘. Ostali pisatelji so se rodili očetom drugih narodov. Eden si pritiska pečat francoskih novelistov in drugi pobira stopinjice za Jean Paulom, vsi se pa izogibljejo ‚Kresa‘, ki se zažiga na domačih tleh.“

Večina teh mož je že legla v grob. Sket jo je preživel. V teku let se mu je zacelila rana, ki so mu jo vsekali grobokopi „Kresa“. A v vsakem pismu se je spominjal rad svojega lista. Kar ustvari ljubezen, objame bolj vroče svojega roditelja kakor produkti duševne sile. Prvemu vdihne srčna kri življenje, drugemu trezno mišljenje. Sketu bo živel spomin v „Miklovi Zali“, ko bodo že davnaj pozabljene njegove Slovnice in Čitanke.

OKOLI AZIJE IN AMERIKE.

Spisal dr. Vinko Šarabon.

John Cabot in nasledniki.¹

Toscanelli je rekel, da na globu najlaže pokaže svojo idejo, priti okoli sveta; imeli so pa to idejo že stari Grki. Zgodovina svetovne trgovine in svetovnega prometa nam pove, kako zelo so se trudili najrazličnejši narodi zasigurati si pot do zakladov indijskih in kitajskih, do dragih tkanin, še dražjih kamenov in neprecenljivih dišav. Zlato bajnega Ofira je bila deviza starim brodarjem, polnili so si ladje z dragocenim lesom, biseri ceylonski in zadnjeindski so jim donašali blagostanje; a kaj, ko so morali vse to dobiti le po arabskih prekupcih, sami niso mogli do virov bogastva in sreče. Portugizi so se prvi ojačili in se previdno plazili okoli Afrike, opluli leta 1486. rtič viharjev in z novimi nadami podali se na pot po širnem Indiku, išoč studencev sreče. Dobili so jih, odpodili od njih dotedanje varuhe, Arabce, in Lizbona je cvetela kot nobeno mesto tedaj. A zopet je bila vsakemu drugemu narodu zaprta pot okoli Afrike, skrbno so čuvali Portugizi svoj zaklad. Ker pa je bila ideja Grkov

o možnosti potovanja okoli sveta že precej razširjena in so se je oprijeli zlasti Italijani, dotedanji vladarji morja in prvi mornarji Evrope razen starih Normanov — ki pa z ostalo Evropo niso imeli nobenega stika —, so jo izkušali tudi udeležiti, priti Portugalcem takorekoč za hrbet in se udeležiti bogatega plena. In dva Italijana sta pri tem iskanju odkrila novi svet, imela ga pa za Indijo¹: Kolumb in Giovanni Gabotto.

Morebiti pa nekateri na poti proti zahodu niso mislili priti ravno v Indijo; saj so menili splošno, da je tam na zahodu dežela sreče, otok Antillia, otok sedmerih mest; tam je bila Platonova Atlantis, tam nordijska Vinlandija in na potu proti zahodu so Portugizi odkrili Azore. Lahko si predstavljamo, da so mornarji v pristaniščih živahno razpravljali te vesti; večje ko je bilo mesto, več se je sešlo tam ljudi, več je krožilo vesti, več je vzrastlo novih idej, novih načrtov. Zato tudi ni čuda, da so se porajali taki načrti zlasti v Bristolu, prvem pristanišču Angleške, prvem mestu za Londonom. In ker

¹ Po Nansenu, Hellwaldu, Hassertu, Peschelu itd.

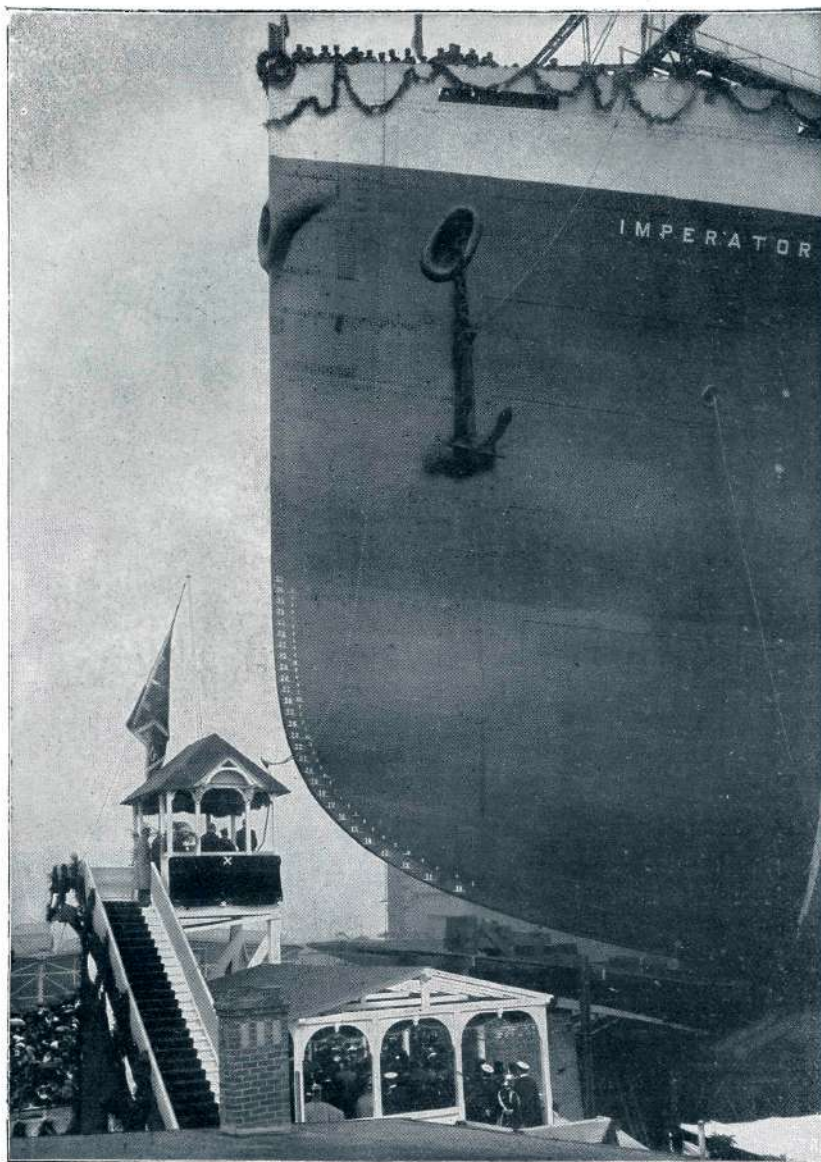
¹ Indija v širjem pomenu je tedaj sploh Zadnja Azija.

so imeli tamošnji domačini veliko opraviti z ribjim lovom v severnem Antlantiku in prišli pri tem tudi na Islandijo, so slišali tam o starih Normanih, o srečnih deželah onostran morja, prišli so domov in živahno diskutirali nova poročila; odlikovali so se na morju in v diskurranju posebno še Italijani, ki jih je bilo dobiti takrat v vsakem evropskem obmorskem mestu.

Tako se je odpravila iz Bristolu ladja iskat otok Brazil, zarisana na kartah 14. in 15. stoletja; prvič so se podali na morje leta 1480., a poizkus se ni posrečil. V letih 1490. do 1497. so odposlali Bristolci vsako leto dve do štiri karavele, ki naj bi poiskale otok Brazil in otok sedmerih mest „po fantazijah tega Genuežana“, kakor je poročal domov Ayala, španski poslanik v Londonu. Ta Genuežan¹ je Giovanni Gabotto, ali, kakor so ga imenovali Angleži, John Cabot.

Domovinske pravice pa ni imel doma, temveč v Benetkah. A kmalu je zapustil Italijo in se po zgledu drugih obrnil v tujino, iskat si kruha. Bil je izvrsten mornar, znal je risati karte in je napravil tudi neki globus; v Bristol je prišel okoli leta 1490. in ker pravi Ayala, da so odplule ladje po njegovih fantazijah, je bil gotovo on duševni povzročitelj ideje, obrniti se proti zahodu ali severozahodu in odkriti novih dežel ali pa priti do stare Azije. Gotovo je, da one ekspedicije 1492—1497 niso imele nobenega uspeha, ničesar namreč ne slišimo o rezultatih; izvedeli so pa o Kolumbovem podjetju in to je moralo dati Angležem novih nagibov, še enkrat poizkusiti srečo. Meseca marca 1496 je dobil Cabot od kralja Henrika VII. pooblastilno pismo zase in za svoje sinove, „brodariti smejo pod angleško zastavo v vseh delih, pokrajinah in zalivih morja na vzhodu, zahodu

in severu — na jugu ne, ker so bili tam že Portugizi in Španci — s petimi ladjami poljubne vrste in moči in s toliko mornarji, kolikor jih hočejo vzeti s seboj, na lastne stroške, z namenom iskati, odkriti in najti vsakovrstne otoke, dežele, pokrajine ali provincije, ki so last po-

„IMPERATOR“, sedaj največja ladja sveta. (Zadnji del.)

ganov ali kristjanov, v vsakem poljubnem kraju sveta, ki je bil pred tem časom nepoznan“. Te „otoke in provincije“ naj bi vzeli v last kot kraljevi vazali ali namestniki; kralju bi morali oddati petino vsega blaga ali dobička bodisi na tem potovanju, ali pa od vsakega drugega potovanja, in sicer tedaj, ko pridejo nazaj v Bristol, kamor

¹ Tudi Kolumb je Genuežan in znano je, da je bil tudi on na Angleškem agitiral za svoj načrt in se ponudil angleškemu kralju v službo.

se morajo vrniti; da so pa mogli nemoteno trgovati, jim je dal kralj monopol na kupčijo in promet vseh pokrajin, ki jih je bilo treba seveda šele odkriti. Angležem je kralj naročil, naj gredo Cabotu in tovarišem njegovim v vsakem oziru na roko; samo dal mu ni ničesar. Slišimo pa, da gre leta 1497. zopet na pot, in sicer samo z eno ladjo; najbrže ni leta 1496. nič opravil in ni imel več potrebnih sredstev za opravo večje ekspedicije.

Sicer tudi o potovanju leta 1497. nimamo od njega samega nobenega poročila, nobene vrstice, karte njegove so se pa poizgubile. Vendar nam pa vedo drugi kaj povedati; ohranila so se bila tri pisma njegovih rojakov, bivajočih tedaj v Londonu, namreč pismo Benečana Lorenca Pasqualigo na brate njegove v Benetkah in dve pismi milanskega poslanca Raimonda Soncino na vojvoda v Milanu. Dobili so postavko v obračunu civilne liste Henrika VII. in tam pripombo, da se je vrnil Cabot 10. ozir. 19. avgusta nazaj v London. Ohranila se je karta španskega lotza Juana de la Cosa, risana še leta 1500.; ohranila se je bristolka kronika, sestavljena leta 1565. od Maurice Tobyja po starejših virih. Iz Soncinovega pisma naj podamo tale odstavek (ko je popisal potovanje 1497, pristavi še): Veličanstvo kralj, ki je zelo pameten in varčen — gotovo, saj mu je dal za odkritje Amerike uprav kraljevo darilo 240 kron — ima sedaj po končani ekspediciji tako zaupanje vanj, da ga bo dobro preskrbel, kakor mi je pravil Joanne — Giovanni — sam. Govorijo tudi, da mu bo kralj kmalu opremil ladje in mu dal na pot vse hudodelce; tako bodo ustanovili tam kolonijo in upajo napraviti v Londonu večjo zalogo špecerijskega blaga — dišav — nego jo imajo v Aleksandriji. Glavne osebe podjetja so doma ali imajo domovinsko pravico v Bristolu, so sami dobri brodarji in pravijo, da drugo potovanje ne bo trajalo več nego petnajst dni, ker sedaj vedo, kam imajo iti, to pa samo v slučaju, da bo veter ugoden, ko bodo zapustili Irsko. Govoril sem tudi z Burgundcem iz Joannove družbe, potrdil je vse to, kar sem bil napisal, in rekel, da bi šel rad nazaj, ker mu je bil podaril admiral (tako namreč imenujejo Joanna) cel otok; drug otok je bil podaril svojemu brivcu iz Genuje; in oba ta dva se prištevata sedaj grofom in vidita v monsignoru admiralu samo kneza. Mislim tudi, da se bo peljalo z Joannom nekaj revnih italijanskih menihov, ker je bil obljubil admiral vsakemu svojo škofijo. In če bi se bil jaz sprijaznil z admiralom pred njegovim potovanjem, bi bil dobil najmanj nadškofijo —.

Če sestavimo vsa poročila, ga vidimo meseca maja objadrali južno Irsko, obrniti se proti severu, morebiti zaradi vetrov, ki vejejo od jugozapada, ali pa zaradi Špancev in Portugizov; kmalu pa je odjadral proti zahodu in stopil na suho tam nekje na Novi Fundlandiji, Novi Škotski ali pa na Labradorju. Nansen je za Cap Breton med Novo Škotsko in Fundlandijo. Cabot je bil mnenja, da je prišel v deželo Velikega kana, in pripoveduje, da je dobil tam dosti lesa za barvila. Napravil je karto teh pokrajin in nove iznajdbe je porabil v svoji karti sveta že imenovani La Cosa. Ker ni videl nobene ledene gore, po mnenju nekaterih ni bil prišel do Labradorja: rezultat je pa le ta, da je odkril Ameriko, sicer malo pozneje nego Kolumb, a popolnoma samostojno. Naletel je tam okoli na ogromno množino rib in še danes je tamošnji ribji lov velikanskega pomena. — Vsako leto jih ujamejo za 30 do 40 milijonov kron. — Kralj mu je za njegovo iznajdbo dal velikansko nagrado 240 kron — res je morebiti tedaj imel denar desetkrat večjo vrednost nego dandanes, a kljub temu je to najmalenkostnejša vsota — in mu je pozneje obljubil letnih 480 kron.

Njegov nadaljnji načrt je šel za tem, da bi jadral ob najdeni obali dalje proti zahodu in prišel v državo Cipangu — Japonska — ali pa do dišavskih otokov v ekvatorskih pokrajinah. Dobil je leta 1498. drugo pismo z različnimi pravicami, a glasilo se je samo na njegovo osebo, sinovi niso več omenjeni, število dovoljenih ladij je šest. Vidimo, da Henrik VII. ni bil samo varčen, ampak naravnost skop. Najvažnejši viri za to potovanje so zopet pisma, in sicer pismo španskega poslanika Ruy Gonzalez de Puebla in pismo že imenovanega Pedro de Ayala; poročala sta Izabeli Kastilski in Ferdinandu Aragonskemu o Cabotu, a še preden je prišel nazaj. Puebla pripoveduje, da je odplul Cabot s petimi ladjami in da mu je naročil kralj, naj išče otok Brazil in druge otoke v njegovi bližini; živeža je imel seboj za eno leto. Ayala pa pripoveduje, da je bilo odposlanih več oseb iskat otoke in celine, najdene prejšnjega leta. Puebla in Ayala sta imela pred seboj karto in sta bila mnenja, da je ona dežela, ki jo išče Cabot, pravzaprav španska, a na koncu španske posesti. Ayala omeni tudi: Nedavno tega je dospela ena onih ladij, ki so bile odposlane, z velikimi težkočami v neko irsko pristanišče, bila je popolnoma ruinirana, to je ona ladja, na kateri je bil odpotoval brat Buil —. Imamo še drugo poročilo, takozvani Cottonian Chronicle, sestavljeno tudi pred povratkom eks-

pedicije; omeni samo potovanje in da jih še ni nazaj.

Sicer je pa vse tiho o Cabotu in po tem splošnem molku je soditi, da se je ekspedicija ponesrečila in je izginil Cabot brez sledu.

Mnogo nam pa pripovedujejo o njegovem sinu Sebastijanu in še Hellwald je prepričan, da je došel v Hudsonovo cesto. Večkrat je trdil, da je prišel visoko gor proti severu, na jugu pa do Floride, a novejša raziskovanja so s precejšnjo verjetnostjo dognala, da je bil velik lažnik in da morebiti Amerike še videl ni; živel je od slave očetove. Hassert pravi: Ein wenig zuverlässiger und von Prahlereien nicht freizusprechender Mann, der sich gern den Entdeckerruhm seines Vaters aneignen wollte.

Iz Bristola so odšle v letih 1501., 1502. in 1503. še tri angleško-portugiške ekspedicije proti severozapadu — bilo je na ladjah poleg Angležev tudi nekaj Portugizov —. Pripeljali so enkrat s seboj tri domačine iz Amerike, „jedli so sirovo meso in obnašali so se kot divje zveri“. Ko so pozneje Corte Real i. dr. izpopolnili prejšnja odkritja, se je razvilo ribištvo ob Novi Fundlandiji, a Angleži tedaj še niso imeli od tega nobenega dobička, pač pa Bretoni, Baski, Portugizi in Normani.

Cabot je bil med prvimi, ki so mislili pri iskanju bogatega Kataja (Kitajske) na severozahodno pasažo, ideja, ki so jo udeležili šele sredi preteklega stoletja. Ni se mu posrečilo priti tja, a bil je vendar prvi, ki je nanovo stopil na tla Severne Amerike, in imenujejo ga začetnika polarnih potovanj v novem veku. Odprl je tudi pot novi obrti v teh oddaljenih delih sveta, lov na ribe in kite ter mrože in tulnje. Splošno pa so prišla njegova odkritja nekoliko prezgodaj, ljudje še niso imeli pravega umevanja, iskali so zlato, srebro in drage kamene, našli pa obalo brez vseh teh dragocenosti, rodovitno sicer, kakor vemo sedaj, a kaj, ko takrat nihče ni vprašal po tem. Vsak je hotel obogateti na mah, a obala mu je nudila samo delo.

Papež Aleksander VI. je potegnil mejo med kolonijami Portugizov in onimi Špancev, 370 milj zahodno Kapverdov. Portugizi so iskali izhoda in ker niso mogli iti proti zahodu, so jo v svojem stremljenju po odkritju novih dežel mahnili proti severu oziroma severozahodu.

Kralj Manuel je dal leta 1499. prvo odprto pismo za potovanje na sever, in sicer Ioao Fernandezu, leta 1500. pa Gašperju Corte-Real. Leta 1501. je pisal že imenovani beneški poslanik v Londonu, Pasqualigo, pismo domov v Benetke

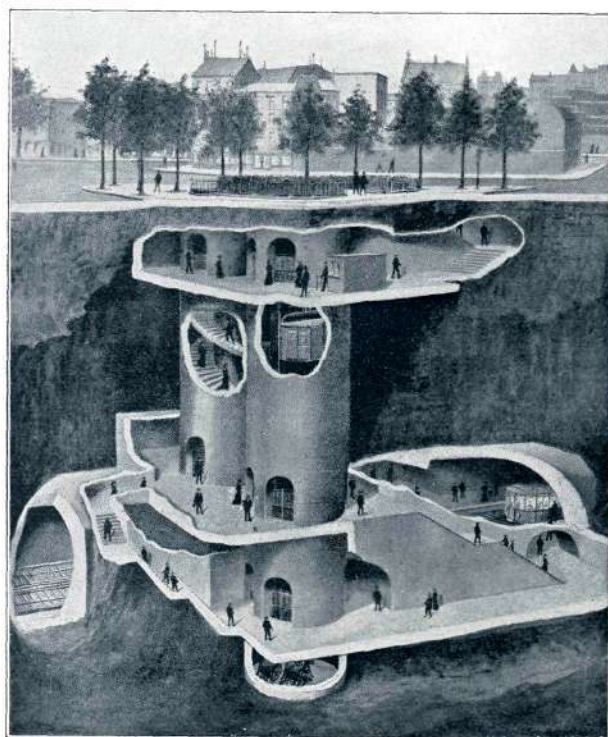
na veliki svet in poročal, da je prišla ena od dveh prejšnjega leta odposlanih karavel¹ nazaj, odkrivši novo deželo, oddaljeno od Portugalske 1800 milj zahodno in severozahodno. Pripeljala je s seboj sedem mož, žen in otrok. „Podobni so ti moške po zunanosti, postavi in velikosti ciganom. Na različnih delih telesa so si napravili znamenja in podobe, nekateri več, nekateri manj. Oblačijo se v kože raznih živali; jezik njihov je različen od vseh, ki so jih sploh kdaj slišali na Portugalskem. Telo njihovo je lepo zrastlo, obraza so zelo prikupljivega, krotkega in prijaznega, a njihove navade in običaji so živalski, enaki onim divjakov. Imajo pa to deželo za celino in mislijo, da je podaljšek druge dežele, ki so jo odkrile kraljeve karavele preteklo leto; sedaj pa ni bilo možno priti do nje, ker je bilo morje zamrznjeno s tako množino snega, da se je dvigalo kot zemlja. Mislijo pa, da se ta zemlja drži Antilov in Brazilije. Prišli so do mnogih velikih rek, ki se izlivajo v morje; dežela ima mnogo prebivalcev, mnogo iglastega drevja, pa veliko tudi drugih dreves izvrstne kakovosti. Kapitan je šel pa z drugo ladjo še naprej.“

Istea leta 1501. je pisal Pasqualigo tudi svojim bratom v Benetkah, povedal obenem, da se imenuje prej omenjeni kapitan Gašper Corte-Real in da pričakujejo njegovo ladjo in še petdeset ameriških domačinov. Prejšnjo sliko o teh ljudeh je izpopolnil, omenil, da si vržejo kožuh ubitih živali okoli ramen, koža je pozimi obrnjena nazunaj, poleti naznotraj. Nima jo v svoji deželi železa, nože si napravijo iz kamnov in ravnotako konice puščic (bili so torej še neolitiki, spomnimo se takoj na Corteza, ki je dobil enake ostanke te prastare kulture tudi v Mehiki). Prinesli so od tam (prva ladja namreč) tudi konec odlomljenega pozlačenega meča, ki je bil izdelan brez dvoma v Italiji; neki deček je imel v ušesih dva uhana benečanskega izvora. V oni deželi je dosti rib in mnogo drevja. — Pri meču in uhanih se spomnimo na Ivana Cabota, morebiti so bili to edini ostanki ponesrečene ekspedicije.

Drugo poročilo o Portugizih nam je zapustil Alberto Cautino, poslanik ferrarskega vojvoda Ercula d'Este v Lizboni. Tudi on je poslal l. 1501.

¹ Začetkoma so zaznamenovali z izrazom carabela (beseda je španska in pomeni jerbas, v katerem so nosile ženske v španski Galiciji jedila) navadne ladjice, sčasoma pa so prenesli izraz na večje, pomembnejše ladje. Karavela je imela štiri jambore, dva spredaj, dva zadaj, a z različnimi jadrji, zadaj so bila latinska. Vsled tega se je lahko gibala prosto na vse strani.

pismo na svojega gospodarja in nam pripoveduje o ladji, ki se je vrnila. Pred 9 meseci, pravi, sta odšli dve ladji, ena se je vrnila, dobro ohranjena, dobro obložena, z ljudmi in novicami. Ko so bili odšli pred 9 meseci iz Lizbone, so jadrati neprenehoma štiri mesece po istem vetru v isti smeri, videli pa niso ves ta čas prav nič. Petega meseca so zadeli na ogromne množine zmrzlega snega, ki so plavale po morju in se premikale pod vplivom valov. Po površini teh ledenih mas je tekla čista sveža voda, ker se je vsled vročine tajal led; voda je tekla v malih

PARIŠKA PODZEMSKA ŽELEZNICA.

strugah, ki si jih je izdolbla sama, po ledu nizdol in razjedala podnožje, kjer se je izlivala v morje. — Ta popis nas pelje na Grenlandijo. — Ker so potrebovali vode, so se peljali s čolni do roba in si jo vzeli, kolikor je ravno kazalo. Šli so potem dalje ob zmrzlem morju, a ker je bilo zamrznjeno tudi še drugi dan, so opustili svojo nameru in se obrnili proti severozahodu in zahodu in jadrati v tej smeri ob lepem in ugodnem vremenu tri mesece. Prvi dan četrtega meseca so zagledali v sredi med zahodom in severozahodom zelo obsežno deželo, ki so se ji bližali z velikim veseljem. Veliko rek s sladko vodo se je izlivalo v tej deželi v morje in jadrati so po eni od njih miljo daleč v notranjščino (milja = 5,9 km). Sto-

pivši na suho so dobili množino različnih zlahtnih sadežev in dreves in iglasto drevje čudovite velikosti in višine. Ni pa tukaj žita, ljudstvo živi od lova na ribe in na živali na suhem, ki jih je v izobilju. Zelo veliki jeleni so tam, z dolgimi rogovi, kože njihove rabijo zlasti za oblačilo, pa tudi za hiše in čolne; tudi volkovi so tam, lisice in druge živali. Siloma so odpeljali iz one pokrajine kakih petdeset mož in žen in jih pripeljali kralju. — Pasqualigo pravi, da teh petdeset šele pričakujejo, to je bolj verjetno. — Videl sem jih in se jih z roko dotaknil in si jih natančno ogledal — najbrže prvih sedem. — Začnem z velikostjo in rečem, da so nekoliko večji kakor naši rojaki v Italiji, imajo dobro proportionirano lepo zrastle telo; lasje so po njihovem običaju dolgi in jim padajo na ramena v valovitih kodrih, obraze so si pobarvali z velikimi podobami, enakimi onim Indijcev — najbrže misli s tem izrazom tudi on na cigane. — Oči njihove se svetijo zelenkasto in dajo obrazu značaj velike divjosti, če koga pogledajo — čisto kot Indijanci. — Jezika, ki ga govorijo, pa ne morem razumeti, a ni surov, temveč prej še človeški. Značaja so krotkega, tudi obnašanje njihovo je tako, radi se smeji in so zelo veseli; in stem naj bo dosti povedanega o moških. Žene so zelo lepe postave in jako prikupljivega obraza. Barvo njih telesa laže imenujemo belo nego kaj drugega, moške so pa veliko bolj temne polti. In če ne bi imeli onega divjega pogleda, mislim splošno, da bi nam bili popolnoma enaki. Večinoma so naги. Nimajo orožja, tudi ne železa, marveč si napravijo vse potrebno z zelo trdim ostrim kamenom in ni je tako trde reči, da je ne bi mogli narezati. Ta ladja je prišla od tam v enem mesecu nazaj k nam in pravijo, da je do tja 200 milj (male milje). Druga ladja je pa sklenila jadrati še nadalje ob oni obali tako daleč, da bodo videli, ali je dežela otok ali celina. In sedaj pričakuje kralj voditelja in ostale z veliko nestrpnostjo in če bodo prišli nazaj ter povedali kaj, kar bi bilo vredno poročila, bom Vaši ekscelenci takoj naznanil."

Na željo vojvoda Ferrarskega je dal napraviti Cautino v Lizboni leta 1502. karto, imenovano pozneje po njem: Južna Grenlandija je tu tako izvrstno pogodena, da se moramo kar čuditi. Na zahodu Grenlandije vidimo pokrajino, nekako v širini Nove Fundlandije ali pa Južnega Labradorja. Zapisano je zraven obeh obal, da so jih odkrili Portugizi, pri Fundlandiji vrhutega še, da je ostal Gašper Corte-Real tam in da se nikdar več ni povrnil, najbrže je končal svoje življenje v daljnih teh pasovih na žalosten način.

Imel je pa brata Miguela in ta je dobil l. 1502. drugo odprto pismo, v katerem čitamo, da Gašperja Corte-Real ni bilo nazaj in da ga gre Miguel iskat. To pismo govori o dveh potovanjih, ki ji je bil napravil Gašper; drugi viri nam poročajo, da sta potovala že 1500 oba brata skupaj proti Ameriki in odkrila deželo, imenovano Terra del Lavorado = dežela dela ali polja, odtod sedaj običajno špansko ime Labrador. — Cabot je pa prvo deželo, ki jo je videl, najsížebo Fundlandija ali Labrador ali kar hoče, imenoval kar naravnost: prima tierra vista —. Na neki portugalski karti, narisani okoli l. 1520., je napisano ob Grenlandiji, da so Portugizi deželo videli, da pa se niso podali v notranjščino. Pri Novi Fundlandiji je zapisano, da je prišel Gašper Corte-Real dvakrat tja, da se mu je pa ladja razbila in da ni prišel več nazaj in da je prihodnjega leta zadela ista usoda brata njegovega, Miguela. 10. maja 1502 je bil odplul Miguel za bratom, a niti Gašperja, niti Miguela niso videli več.¹ Kralja je izguba obeh bratov zelo potrla, leta 1503. je dal nanovo opremiti dve jadrnici, ki naj bi iskali sledov za izgubljenimi. A nikdar niso mogli dognati, kakšna smrt jima je bila usojena: ekspedicija ni imela nobenega uspeha. Tedaj je hotel najstarejši brat Corte-Real, Vasqueanos, namestnik kraljev na Azorih Sv. Jurij in Terceira, opraviti na svoje stroške nove ladje, podati se na pot in iskati jih; a kralj mu ni dovolil, rekel je, da je vse zastonj, da so vse poizkusili, kar je bilo mogoče, več se ne da napraviti. Vasqueanos se je vdal in zagrnil se je list povestnice nad usodo nesrečne ekspedicije.

Nikogar več niso poslali za njima, ustrašeni so bili; a skoz celo 16. stoletje so smatrali Novo Fundlandijo ali kakor so jo tudi imenovali, Terra de Corte-Real, za portugalsko provincijo; pravico namestništva je imela rodbina Corte-Real, seveda samo nominelno, ker ni šel nihče tja. Zadnji moški potomec te rodbine, Manuel, je padel l. 1578. v bitki pri Kasr-el-Kebir v Maroku, v oni bitki, kjer je padel tudi kralj Sebastijan.

Akoravno si poročila nasprotujejo, gotovo je, da so prišli Portugizi do Nove Fundlandije in Grenlandije in stopili tu v stik z domačini, najsi so bili Indijanci ali pa Eskimi, kakor nekateri hočejo.

¹ O teh dogodljajih so dobili tudi še druge karte in vire, v malenkostih si nasprotujejo, v glavnem pa soglašajo.

Portugizi so ostali dolgo časa v stiku z Novo Fundlandijo, najbrže zaradi ribjega lova, političnih posledic njih odkritja niso imela nikakih. Tehtni vzroki govorijo za to, da se je ribarstvo začelo leta 1504., marsikaj izvemo slučajno, tako nam je znana odredba kralja Manuela iz leta 1506., da morajo odplačati ribiči ob povratku od Nove Fundlandije desetino dohodkov kot carinsko pristojbino. Leta 1517. je bilo v ondotnih pokrajinah obenem petdeset portugalskih, francoskih in kastilskih ladij, ki so bile prišle na lov, deset let pozneje slišimo o enajstih jadrnicah normanskih, dveh portugalskih in eni bretonski. Otok Cap Breton nas že z imenom spominja na Bretonce. Samoobsebi je umevno, da pri tem ni zaostalo geografsko raziskovanje, saj so se morali brigati za geografijo hoté ali nehoté. Posebno so se odlikovali Francozi iz Bretonske in Normandije: mesta Dieppe, Rouen in St. Malo so bila izhodišča takih tur.

Jean Denis nam je popisal reko sv. Lavrencija in nje okolico, baron Léry je poizkusil z naselbinami na otoku Sable Island, 126 km oddaljenem od Nove Škotske; ni se mu posrečilo, odšel je, pustil pa živali tam, ki jih je bil pripeljal s seboj, in te so služile za hrano mnogoterim ponesrečencem ob onih meglenih obalah; tudi sedaj je še živina na otoku (kraj katastrofe Titanica ni daleč odtod).

Kmalu nato so zopet poizkusili severozahodno pasažo, Peschel pravi: „Komaj pa je l. 1523. oznanila ladja Victoria Evropi odkritje Magalhaensove ceste, so mislili na enako cesto na severu, če se je narava držala gotove simetrije pri sestavi ameriškega kontinenta. Franc I., francoski kralj, je poslal leta 1523. štiri ladje v novi svet pod poveljstvom Florentinca Verrazzano; prvi poizkus se je ponesrečil, drugo leto je pa raziskal obalo od 34°N do Hudsonove reke, a izhoda proti Aziji ni dobil.“ Tudi Španci so poslali nekega Gomeza tja, a ravnotako brez uspeha, Francoz Cartier je bil štirikrat v Kanadi (okoli l. 1540.) iskajoč izhoda v Pacifik, a se mu je zgodilo tako kot drugim.

Odslej naprej so za celih šestdeset let opustili to misel, pogled podjetnih in pogumnih raziskovalcev se je obrnil proti severovzhodu in nastalo je novo vprašanje: vprašanje severovzhodne pasaže, prodiranja iz Atlantika v Pacifik okoli Azije.

(Dalje.)

OKOLI AZIJE IN AMERIKE.

Spisal dr. Vinko Šarabon.

Rusi ob Novaji Zemlji.

Spanci in Portugizi so ostalim narodom zaprli pot do azijskih zakladov. Treba je bilo poiskati si drugo. In proti večeru svojega življenja je Sebastijan Cabot dal nasvet, udariti jo preko Azije, ker ekspedicije okoli Amerike niso imele nikakega uspeha. Ustanovila se je v Londonu družba, imenovana pozneje ruska trgovska družba; predsednik ji je bil stari Cabot; zaupali so mu, ker je od vseh Angležev najbolje poznal obale evropske ob tečajniku, akoravno sam še nikdar ni bil tam. Znanje svoje si je bil pridobil iz zgodovine Skandinavije — spisal Olaus Magnus — in iz karte Rusije, sestavljene od našega rojaka Žiga pl. Herbersteina.

Herberstein je bil prvič leta 1517., potem pa l. 1526—1527. avstrijski poslanik na ruskem carskem dvoru; vladal je takrat Vasilij IV. Ivanovič. Slovenščina mu je prav dobro služila; hitro se je naučil ruski, zbiral poročila, začrtal na karti meje Belega Morja, smer Urala, reko Ob, do kamor so Rusi že trgovali po suhem, pridejal dotok Obov, reko Irtiš; ta reka izvira globoko doli na jugu iz jezera, ki mu je dal ime Kitajsk. Dolgo časa je bila karta njegova in pridejani popis glavno delo o Ruski; izšlo je na Dunaju pod naslovom: *Rerum moscovitarum commentarii*, l. 1549. Treba je torej pluti samo do izliva reke Ob, po njej in po Irtišu pridemo potem lahko na Kitajsko. Tudi danes vozijo parniki po teh dveh veletokih, škoda le, da sta toliko časa zamrznjena.

Tri ladje je odposlala nova družba proti Obu, bile so napravljene nalašč za ekspedicijske namene, prostornina pa ni bila posebna, 90, 120 in 160 ton (tona = 2'83 m³). Lepa imena so jim dali: Buona-Speranza, Buona-Confidencia in Buonaventura, poveljevali so jim kapitani Willoughby, Chancellor in Durforth, izkušen brodar je bil tudi Stephen Burrough, poznejši generalni pilot angleške mornarice. Desetega maja 1553 so se odpravili na pot, Greenwich je bil izhodišče, spremljali so jih pozdravi in želje dvora in velikanske množice, mnogo upov so vzeli s seboj, a pokopala je vse neusmiljena narava arktična.

Že ob Lofotih je pogнал vihar ladje na različne strani, Willoughby z dvema ladjama je objadral Severni Rtič in prišel do obale, 900 km proč

od rtiča. Imeli so jo za Novajo Zemljo, a Nordenskjöld je mnenja, da je najbrže otok Kolgujev. Veliko ruskih ribičev so videli, Rusi so že izdavná obiskovali oddaljena ta morja, vabil jih je lov na ribe in tulnje. Ni pa pristal Anglež ob obali, šel je nazaj in 18. septembra stopil na breg severnega dela poluotoka Kola. Zima se je hitro bližala, niso bili pripravljeni nanjo. Hoteli so stopiti v stik z Laponci, a ti so bili že zapustili obmorske krajine in se podali po stari navadi v notranjščino. Sami si pa Angleži niso znali pomagati in tako je postala prva večja arktična ekspedicija novjših časov, 64 mož, žrtev mraza, skorbuta¹ in lakote. Vsi so poginili.

Srečnejši so bili tovariši. Dospevši do izliva Severne Dvine v Belem Morju so bili sprejeti zelo gostoljubno od tamošnjih Rusov, ki nikdar še niso bili videli tako velikih ladij. Povabili so jih v rusko domovino. Angleži so se odzvali in prišli na dvor Ivana IV. Groznega, slavnega ruskega carja. — Ime Grozni se ne sme tako pojmiti kakor nam opisujejo naša zgodovinska dela, a tu ni prostor za razlago; reči moramo, da je bil Ivan eden največjih ruskih vladarjev, morda prvi za Petrom Velikim. — Sklenili so z njim ugodne kupčijske zveze in kmalu je trgovina med Anglijo in Rusijo krasno cvetela. Že tedaj, pri prvem obisku, so prodali vse blago, ki so ga imeli s seboj, ter vzeli v zameno domov kadila, kože tulnjev, baker itd.

Prvi uspehi so bodrili k nadaljevanju. Chancellor se poda leta 1555. zopet na pot, a na povratku ga ob vzhodni obali Škotske zadene nesreča, ladja se potopi, on utone. Istega leta odjadra Stephen Burrough iskat izliva reke Ob. Zopet sreča veliko število ruskih ladij — imenuje jih lodje —, ki so bile zgrajene za lov na mrože in

¹ Skorbut, rusko cinga, je bolezen, ki se izraža v krvavenju raznih organov. Znan je posebno kot ustna bolezen, zobno meso se začne rdečiti, oteče, rado krvavi, se potem loči od zob, korenine se vidijo, gnojna tekočina jih obliva in okužuje sapo. Nazadnje zobje izpadejo, meso se prisadi. Krvavenje se poraja pa tudi drugod. Bolniki so zelo slabi, radi spijo, trga jih. Glavni vzrok je nezadostna izprememba hrane, zato polagajo novejšé ekspedicije največjo važnost ravno na raznoliko jed; in skorbut je ponehal. Domačini tam gori pa poznajo tudi neko rastlino (*Cochlearia officinalis*), ki jo z uspehom uporabljajo proti nevarni in gnušni bolezni.

(Dalje.)

losose; nekatere gredo samo 50 do 70 cm globoko v vodo, široke so, in zato se jim ne more nič pripetiti, če zadenejo na sipine. Pečoro je videl, zapustil jo, šel naprej in se ob Karijski Cesti ustavil na južni obali Novaje Zemlje, misleč, da so ti kraji še malo znani. A več kot celo stoletje prej so jih poznali že Rusi, ki so se bili podali tudi že v Karijsko Morje in bili prišli baje celo do izliva Oba tudi po morju, ne samo po suhem. Morje Kara¹ je bilo najbolj razupito, in če kdo bere novejša poročila o njem, bo večidel dobil vtis, da se mu ni godila krivica. Burrough je obiskal tudi otok Vajgač, imenovan tako po ruskem odkritelju, hotel udreti skoz Jugorski preliv v morje Kara, a moral je nazaj: severni vetrovi so ga potiskali proti jugu, množina ledu je bila „velika in strašna“, noči so postajale dolge. Podal se je v Holmogori ob izlivu Dvine in prezimil tam; iz tega sela je vzrastlo znamenito kupčijsko mesto Arhangelsk.

Trije Angleži so odšli proti severovzhodu leta 1568., a niti črke ne čitamo o njih. Pač pa nam poročajo o nesrečnem Jackmanu in tovarišu njegovem, Petu. Čisto male ladvice sta imela s seboj, „George“ s 40 in „William“ z 20 tonami; jako dobro sta se preskrbela, najboljše karte tedanjega časa so jima služile v orientacijo, nasvetov izvrstnih geografov tudi ni manjkalo: svetovali so jima n. pr., naj pazita na utrdbo ceste proti Kini, da bo mogoče pobirati carino ob njej kot jo pobira danski kralj ob Sundu; znani geograf Gerhard Mercator² ju je svaril, naj ne gresta naprej od Oba, ker sili tam proti severu predgorje azijsko Tabin, predgorje pravljic sicer, a danes vidimo v njem rtič Čeljuskin. Po nasvetih se žalibože nista mogla ravnati, ker Oba sploh nista zagledala, led jima je takoj v začetku morja Kara zaprl vsako nadaljno prodiranje. Vrnila sta se, Pet je pozdravil sicer domača tla, Jackman in ladja njegova sta pa izginila brez sledu.

Sreča torej Angležem ni bila mila; vsled tega in tudi iz političnih vzrokov so opustili nadaljnje poizkuse prodreti v Kino. Neki Antonij Marsh namreč je začel na svojo roko trgovati s krajinami ob Obu, ne da bi bil vprašal za dovoljenje carja Ivana. Rusi so pa angleške trgovce — 1584 — ujeli, jih hudo kaznovali in jim vzeli vse blago. Marsh se je pritožil pri Ivanu, a ne samo da pritožba ni nič izdala, Ivan ga je hudo ozmerjal,

¹ Kara = črn, oziroma negostoljuben.

² Mercator je slaven geograf iz začetka novega veka (1512—1594); znanstveni svet praznuje letos štiristoletnico njegovega rojstva. Vrsta kart se imenuje po njem, vpeljal je v literaturo tudi ime atlas, po nekem kralju istega imena v Mavretaniji.

kako si upa nastopati samostojno v carstvu njegovem. In ker Angleži niso smeli Rusov še bolj razjeziti in izgubiti svojih predprav, so ostali odslej naprej doma in prepustili areno Holandcem, tekmečem svojim tudi sicer.

Poleg Norvežanov, Dancev in Angležev so bili nastopili v Belem Morju polagoma tudi Holandci; začetnika njihove trgovine tukaj moramo imenovati Oliverja Brunela. Ko so bili ustanovili leta 1565. naselbino svojo ob obali Kole, je prišel kmalu tudi Brunel v Holmogori, hoteč ustvariti trgovske zveze in naučiti se ruščine. Angleži so ga pa kot ogleduha izročili Rusom in ti so ga imeli zaprtega več let v Jaroslovu. S posredovanjem bratov Jakoba in Gregorja Anikiev iz slavne rodovine Stroganov — o teh še pozneje pri Sibiriji — je zadobil prostost in jo porabil v proučevanje obširnih pokrajin ob Pečori in Obu, v deželi Samojedov. Prišel je po morju in po suhem do izliva Oba; marsikaj so mu pripovedovali tamošnji prebivalci. Slišal je, da pridejo velike ladje z dragocenim blagom po reki Ardoh iz jezera Kitaj gor na sever; v bližini jezera prebiva narod Karakalmak (Kara = črn, Kalmak = Kalmüki). Ko je Brunel prišel nazaj na Holandsko, je rojake bodril k trgovskim podjetjem naprej od poluotoka Kola, ubogali so ga in okoli leta 1580. vidimo Holandce prihajati neprestano v Arhangelsk. In ker jim je bil Filip II. zaprl indijski trg v Lizboni, so začeli misliti tudi oni na severovzhodno pasažo in prvi, ki se je zavzemal z vso vnemo za to idejo, je bil zopet Brunel. Tudi sam se je podal enkrat na pot, a ni imel uspeha. Holandci pa niso izgubili takoj poguma: leta 1594. vzraste v življenje podjetje posebnega pomena, podjetje, ki ga postavijo navadno na čelo zgodovine polarnih ekspedicij. Zelandija in Severna Holandija opravita l. 1593. in l. 1594. vsaka svojo ladjo, dve ladji — ena je samo jahta — pa opremi vlada v Amsterdamu. Poveljniki so Kornelij Naij, Brant Tetgales in Willem Barents.

Willem Barents.

Ladja Barentsova se je imenovala „Poslanec“, Naijeva „Labod“, Tetgalova pa „Merkur“, jahta je bila prideljena „Poslancu“. Slikajo nam Barentsa kot podjetnega, vztrajnega, pogumnega, izobraženega moža. Naij je bil nekak admiral, a Barents je operiral popolnoma samostojno. Ob obali poluotoka Kola so se ločili, Naij je odjadril proti vzhodu, Barents proti severovzhodu. Prišel je do obale Novaje Zemlje in jadral, raziskoval, meril in študiral ob njej do najsevernejše točke; medpotoma so videli tudi sledove človeških naselbin.

Vožnja je trajala od 4. julija do 1. avgusta, neprestano so zadevali na led, 81krat so morali vsled leda ladjo obrniti. Ker so začeli mornarji mrmrati in sploh ni bilo mogoče več naprej, se je obrnil nazaj proti jugu iskat Naija, če je morebiti on dobil kak prehod. Pri povratku so postali tudi ob današnjem „močnatem nosu“, mučnoj nos; ime je dobil vsled tega, ker so izkopali na njem rženo moko v bližini treh lesenih kočic. To nam je zopet dokaz, kako visoko gori proti severu je šel lov ruskih ribičev. Ob južni obali sta se sešla z Najjem. Ta je bil, odjadraivši začetkom julija proti vzhodu, zadel najprvo na tako gosto meglo, da jo je imel za zemljo; od Kanina nadalje so videli štiri ruske ladje; Rusi so jim svetovali ne iti naprej, ker je v vodi polno kleči in ledu, polno kitov in mrožev, torej vedna nevarnost. A Holandci se niso dali pregovoriti, imeli so srečo, vreme je bilo toplo, zopet so se sestali z Rusi, ki so se jim ponudili za vodnike; ob izlivu Pečore so se ustavili, zapustili jo, zagledali otok Vajgač, morje napolnjeno daleč naokoli z naplavljenim lesom, debela s koreninami in vejami, otok pokrit s travo in cveticami različnih vrst, našli so 400 lesenih malikov, izdelanih zelo primitivno; prišli so do ozkega prehoda, 7 kilometrov in pol je bila njegova širina, 9—18 metrov so namerili globine ob začetku; a dalje proti jutru je bilo morje zopet globlje, bolj slano in bolj sinje barve, videlo se je, da se bližajo večji skupini vode, tudi tok jih je prepričal, da se nahajajo samo v ožini: krstili so jo za nasavsko cesto, Rusi ji pravijo Jugorski Šar, odprta voda je morje Kara, Holandci so jo pa krstili za Novo Severno Morje. Kmalu pa so se ledene plasti tako zgostile, da so že hoteli obrniti; a dobili so ob malem otočku varno zavetišče; šli so dalje ob plavajočem ledu, videli obalo, ravno in nizko, raztezajočo se od jugozahoda proti severovzhodu, proti jugu pa morski zaliv in veliko reko, izlivajočo se vanj; nedolgo zatem je pripeljala vode sibirске od juga sem druga reka, dali so rekama imena svojih ladij: Merkur in Labod. Ker se jim je odprla nato druga obala v smeri proti severovzhodu, so imeli prvo reko za Ob, obalo pa za zaledje rtiča Tabin: naloža je bila torej rešena, po Obu pridemo v Kino, posvetovali so se in sklenili, opustiti zasedaj vsako nadaljno raziskovanje in bližati se polagoma domovini. — Prišli so pa samo do poluotoka Jamal. — 16. avgusta sta oba pogumna Holandca odjadrala domov, mesec pozneje so jih pozdravili rojaki.

Ker je videl Najj pred seboj odprto morje, so ga imeli splošno za odkritelja poti do toli zaželjene Kine in Indije, in takoj prihodnjega leta,

l. 1595., je odplulo novo brodovje, broječe kar sedem ladij. Tako zelo so bili uverjeni in prepričani, da niso imeli s seboj samo blaga za zamenjavanje, ampak na krovu vidimo celo brusače diamantov in izdelovalce zlatnine, ki naj bi pričakovani material takoj vzeli v roke.

Kakor veliko je bilo upanje, tako velika je bila prevara. Brodovje je zapustilo začetkom julija Holandsko, oplulo začetkom avgusta Severni Rtič, nato se pa razdelilo. Admiral je zopet Najj, Barents je tudi tu in Tetgales tudi, poleg njih seveda še drugi kapitani, zaradi poznejših dogodljajev imenujmo nadkomisarja Jakoba Heemskerck. Oddelek brodovja si je izbral za cilj Belo Morje, drugi so pa hoteli ponoviti poizkus Najjev; a že 90 km pred Novajo Zemljo jim je led zaprl pot, čakati so morali, tudi Jugorski Šar je bil zaprt, zopet so čakali, in sicer šest dni, zasidrani za otokom Vajgačem, prodrli so na prosto, a morali nazaj, zopet prodrli, bili začetkoma srečni, morje (Kara) je bilo brez ledu, velikanski kiti so plavali po njem, nastane pa vihar, a pogumni Holandci ne odnehajo, nadaljujejo boj proti ledenim masam, slednjič zmaga narava z neizčrpnimi svojimi silami, človek je premağan in išče zavetja za malim otočkom sredi strašnega morja, napolnjenega z ledenimi grudami, raztrganimi po viharju. Posvetujejo se in sklenejo zapustiti negostoljubni sever, a eden ugovarja: Barents pravi, da ne smejo odnehati, jadrajo naj ob zahodni obali Novaje Zemlje proti severu ali naj pa prezimijo kar tu v morju Kara in drugo leto še enkrat poizkusijo izvojevati si izhod. Ko pa par dni nato vidijo, da nikakor ni mogoče boriti se z uspehom proti naravi, sklenejo podati se domov; tudi sedaj ugovarja Barents.

Čuden je narod holandski, niti ta očitvidni neuspeh jim ne vzame poguma. Da država ni hotela opremljati novih ladij, ni ravno čudno, a razpisala je nagrado 25.000 holandskih goldinarjev in različne privilegije za več let za onega, ki bo našel severovzhodno pasažo. Del te nagrade je dobil šele Nordenskjöld pred tridesetimi leti!! Geograf Peter Plancius in Barents sam sta bila za to, da objadrajo severni del Novaje Zemlje in šele potem zavijejo proti vzhodu; prepričala sta nazadnje amsterdamske trgovce, da bo ta poizkus imel uspeh, zložili so denar in opremili zopet dve ladji, ki naj bi se podali na pot takoj leta 1596. Uvideli so tudi, da je brodovje leta 1595. odšlo prepozno in da bo treba sedaj prej odriniti, zato zapustijo že 10. maja amsterdamsko пристanišče. Ker se jim je zdel pa Barents preveč predrzen in niso hoteli riskirati tolikih vsot — bili so pač trgovci —, ni bil on

poveljnik, temveč na eni ladji Heemskerck, na drugi pa Jan Rijp, Barents sam je bil po činu samo nadkrmlar prve ladje; sicer pa je bil duša celemu podjetju in je imel prvo besedo. Na ladji Heemskerckovi je služil tudi Gerrit de Veer, kojemu se ima znanstveni svet zahvaliti za popis vseh treh holandskih ekspedicij, onih dveh že omenjenih in le-té iz leta 1596.

Rijp in Barents sta se kmalu skregala; Rijp je bil bolj za severno smer, češ tu bomo najhitreje dobili odprto morje, Barents pa za severovzhodno, idočo tja proti severni obali Novaje Zemlje; zmagal je Rijp. A kmalu so zadeli na led in se zelo čudili, mislili so izpočetka, da so labodje. Prodrli so ga in par dni zatem odkrili nov otok; nabrali so vse polno galebjih jajec in ubili ob bregu belega medveda, dali so zato otoku ime Medvedji Otok.¹ Znano nam je, da so ribiči in lovci severa ta otok in Spitsberge poznali že v srednjem veku, a to je tolikega pomena, kakor če so pred tridesetimi leti domačini Kitajci poznali notranje dele svoje domovine, ostali svet pa ni vedel nič o tem: po holandskih odkritjih so stopile te arktične pokrajine polagoma na dan in vedno bolj so spoznavali, da mora biti zveza med Azijo in Ameriko, če sploh, visoko gori ob tečaju, ne pa v tej širini. Za tako zvezo, ki je bila potrebna tudi za razlago bivanja enakih živali v Ameriki in Aziji, je bil še Petermann sredi preteklega stoletja, samo čisto na vzhodu je pustil majhen prehod.

Par dni ostanejo Holandci tu, treba je iti naprej, nanovo kreg, zopet zmagaja Rijp. 13. junija so zapustili Medvedji Otok, 19. junija pa zagledali drugo novo deželo, imeli so jo za vzhodno obalo Grenlandije, dali ji pa ime Spitsbergi², zaradi mnogih in visokih koničastih vrhov. Trave je bilo dosti, sočna je bila in sveža; videli so bele medvede, severne jelene, bele, rjave in črne lisice ter mnogo gosi. Jeleni so zelo rejeni in imajo izvrstno meso.

Tako so prišli Holandci do 80°N, naprej pa niso mogli in prvega julija jih sprejme zopet Medvedji Otok. Tu se pa ladji ločita, poveljnika se nikakor nista mogla razumeti. Rijp gre nazaj proti Spitsbergom, Barents pa proti Novaji Zemlji, stari svoji znanki. Več kot mesec dni so se borili z velikanskim naporom proti ledenim masam ob zahodni njeni obali, obkrožili jo na severu in hoteli

zaviti proti jugovzhodu v pričakovano odprto morje; a nepregledne množine ledu so jim zastopile pot, ni kazalo drugega, obrniti se je bilo treba in odložiti potovanje na ugodnejše čase. A sedaj še domov niso mogli več. Čisto gori ob naj-severnejši točki Novaje Zemlje (76°N) jih je obkrožil led in 26. avgusta so vedeli, da se imajo pripraviti na dolgo arktično noč. Zaliv, v katerem so prezimili, so imenovali „zaliv ledu“; vedno bolj so pritiskale grude, kupičile se ob ladjinih stenah, hrup je bil tolik, da jih je bilo kar groza, lasje so se jim ježili. Novejši raziskovalci istotako trdijo, da se grom topov niti oddaleč ne da primerjati boju ledenih grud, huje je kakor v naj-hujšem viharju. Mislili so, da se bo razdrobila ladja na tisoč koscev, a bila je izvrstno zgrajena, po onem načinu kakor znana Nansenova „Fram“, s katero je bil sedaj tudi Amundsen ob Rožovi barieri na jugu. Ne zdrobile, temveč dvignile so jo ledene mase, seveda je v tem groznem boju veliko trpela in ni kazalo prezimiti v njej.

Začelo se je živahno življenje na krovu in na ledu. Dobili so ob obali Novaje Zemlje mnogo velikih in močnih dreves, naplavljenih po tokovih od Sibirije sem. Najprvo so si napravili iz starih jader šatore ob bregu in se preselili tja ter prenesli vanje zaloge živil, aparatov, orožja, smodnika i. dr. Sestavili so si kočjo iz lesa, ki naj bi varovala 17 mož proti ledenim viharjem in nadležnim belim medvedom, rabili so za to deske ladje in pa naplavljeni les, tudi sani so naredili, da so mogli dovažati potrebni material. Hud mraz je nastopil, niso imeli sicer inštrumentov za določevanje stopinj, a čutili so ga, z največjim naporom so postavili temeljne hlode, tako zmrzla je bila zemlja. 18. septembra je tako snežilo, da so morali za par dni delo opustiti, 23. jim je umrl tesar, pokopati so ga morali v gorski globini, ker jim ni bilo mogoče napraviti mu grob, tako trda je bila že zemlja. Vsled neprestanega boja z naravo so jim začele pešati moči in šele 2. oktobra so bili gotovi z delom; vstavili so si v kočjo ognjišče, nad njim pa pustili odprtino dimu za odvod.

Mraz je pritiskal vedno bolj, vsaka stvar, ki so jo vzeli v roko, se je prepregla z ledom; če je pri delu vtaknil mornar slučajno žrebclj v usta in ga hotel zopet rabiti, si je odtrgal kožo od ustnic; živila, pivo in žgane pijače so zmrznile v svojih posodah in jih raznesle, celo železni obroči na sodovih so popokali; če so sušili ob ognju obleko, je bila ena stran topla in mehka, druga pa popolnoma trda. Ogenj je moral neprenehoma goreti, a zaloga lesa je pošla, morali so ga znati od daleč skupaj, nazadnje so šli na ladjo po

¹ Opozoriti moramo zopet na karto Herrichovo (70 vinarjev stane), ker smer i. dr. je mogoče določati le na karti. Dobro služijo tudi večji atlanti.

² Spitsbergi je holandska pisava in se je sedaj vedno bolj oprijemajo, Spitzbergi pa nemška.

premog; a ker so tisto noč prav skrbno zamašili dimnik, bi se bili kmalu zadušili, da se ni eden njih v zadnjem trenutku splazil k vratom in jih odprl. Zdelo se je, kakor bi bil izgubil ogenj vso moč ogrevanja, nogavice so zgorele, preden so se noge ogrele, in opazili so to bolj po duhu nego po čutu. Ko so dovažali živila in les h koči in v koč, so lovili tudi lisice in imeli boje z medvedi; hoteli so si napraviti zalogo za zimo. Ker pa Holandci niso imeli ravno najboljšega orožja, saj tudi niso bili pripravljeni na take slučaje, so v teh bojih večkrat podlegli: enkrat so raztrgali med-

vati hrane in tudi mrz je bil čimdalje bolj strupen. Neko noč so jim zamrznile vse ure in niso vedeli potem, ali je noč pri kraju ali ne. Nasoljenega mesa in posušenih rib so imeli še dosti, a manjkalo jim je suhorja in vina, treba se je bilo omejiti na najpotrebnejše. In to Holandcem, vajenim na dobro in tečno hrano ter veliko izpremenjavo, ni bilo ravno ljubo, zlasti še zaraditega ne, ker so dobili na dan samo dva kozarčka vina.¹ Ladjin zdravnik je nasvetoval, naj se dosti kopljejo, in postavili so sredi lesene stavbe vinski sod, odprli ga na strani, napolnili ga s kropom in lezli drug za dru-

BARENTSOVA KOČA.

vedje dva mornarja vpričo drugih in niso jima mogli pomagati.

Na dan sv. Karola Boromeja, 4. novembra, je izginilo solnce popolnoma z obzorja, nastopila je tri mesece dolga arktična noč, razsvetljena po svetlikanju okoli poldneva, po mesecu in semtertja po polarni luči. Neprenehoma je gorela v koči velika ladjina svetilka, napolnjena z medvedjo mastjo. Ker je izginilo solnce, so se podali medvedje k zimskemu počitku, prikazale so se pa v veliki množini polarne lisice, pobijali so jih z deskami in rabili njihovo meso za hrano, kože pa za oblačilo; istotako so jim služili za odeje topli medvedji kožuhi. A kljubtemu je začelo primanjko-

gim vanj. Posebna kopelj to res ni bila, a dosegli so, kar so hoteli, krepili so telo in umili so se. Če kdo čita popis Nansenov o ekspediciji njegovi proti tečaju skupno z Johansenom, bo dobil v celem tem poročilu neprestani odmev: klic po milu. Tudi Holandci so v tem oziru mnogo trpeli, ni bilo mogoče prati perila. Če je šel kdo prat izvun koč in je potegnil perilo iz vrele vode, je postalo takoj trdo kot kamen, če so ga obesili pa v koči, se je tako kadilo, da je moralo vse bežati.

¹ Kakor bo marsikomu znano, so moderne ekspedicije v tem jako natančne, sedaj ne uživajo več alkohola, ker samo mori in prav nič ne koristi. Prim. potovanja Nansenova in Amundsenova.

Kljubtemu pa mornarji niso izgubili poguma, odeli so se z uprav holandsko ravnodušnostjo. Če je bilo vreme ugodno, so napravljali izlete, letali za stavo, hodili na lov in se sploh kratkočasili, kolikor je bilo pač mogoče. Bodril jih je veseli up poveljnika, ki je izumil ob vsaki priliki kako zabavo ali razvedrilo. Šestega januarja, na dan sv. Treh kraljev, holandski praznik, so spekli pecivo iz moke in ribjega olja ter volili kralja; izvolili so mornarja, ki je imel oskrbo topov in strelnih aparatov sploh, dali so mu ime: kralj Novaje Zemlje. Najrajši so lovili polarne lisice, meso jim je izborna dišalo, imeli so v njem pravo pečenko, kože pa so porabili za pokrivala. Snega je padlo ono zimo jako veliko, dolgo časa je bila kočja popolnoma zadelana, niti ognja niso mogli našgati, ker je bil dimnik več čevljev na debelo pokrit s snegom in ni dobil dim izhoda. Kljubtemu je bila pa temperatura tako nizka, da se je napravila ob stenah dva palca debela skorja, in zmrznili bi bili, da niso ostali cele dneve v postelji. Slednjič se jim je posrečilo napraviti luknjo skoz gornjo sneženo plast, dim se je razkadil, napravili so si pa tudi predor skoz sneg, da so mogli na prosto. Mraz je bil vedno hujši, ogenj je gorel na ognjišču noč in dan in kljubtemu se je zdelo, da je izgubil vso moč. Čevlji iz usnja so primrznili k nogi, če se je kdo oddaljil le za korak od ognjišča, obleka in postelje so se odele z debelo ledeno skorjo; niti postelj niso mogli pošteno segreti, akoravno so devali vanje vroče kamene. Kdor je moral zapustiti kočjo le za trenutek, temu se je vsak nepokrit del telesa takoj spahnil in mu povzročil skeleče rane.

Neznosno trpljenje in hudo pomanjkanje je prenehalo šele v drugi polovici meseca januarja l. 1597. Nebo se je začelo 19. januarja pomalem rdečiti: predznak solnčnega prihoda. Temperatura se je polagoma dvigala; podnevi, ko je gorel ogenj na ognjišču, so cepale debele plasti ledu od sten, izpremenile se na tleh v vodo, ponoči so pa zopet zamrznile. Teden pozneje, 24. januarja, je solnce prvič izšlo, pusta neprijetna zimska noč je bila pri kraju. Vsak dan so se podali sedaj mornarji vun na prosto, napravljali so dolge izlete in si tako vzbujali zaspale moči. Večkrat se jim je bilo treba boriti z belimi medvedi, ki so jih začeli zopet obiskovati: v tej dolgi zimi so lisice in medvedi pogosto hodili po strehi in zlezli celo v dimnik, kjer so jih več ustrelili.

Moštvo je bilo zopet dobre volje in začeli so upati na rešitev. Pozimi so bili videli v mesečini večkrat odprta mesta v morju, zdelo se je celo, da je morje popolnoma prosto ledu. Meseca fe-

bruarja so sicer razsajali hudi viharji, iz severovzhoda je bril silen veter, kočja je izginila popolnoma v snegu, obup se jih je začel polasčati, niso se mogli več gibati na prostem, svežega mesa ni bilo, lisice so se bile umaknile namreč ob prihodu medvedov v nedostopne razpoke, medvedje meso so imeli Holandci pa za neužitno — danes je največja slaščica, Nansen in Johannsen sta se preživljala ob prezimovanju skoro izključno s to hrano — zrak je bil vedno slabši, perilo tudi čimdalje bolj umazano, začele so se bolezni, skorbut se je oglasil, tudi kuriti niso mogli več, ker je bil začetkoma aprila pošel les, sneg je bil zasul nanovo izkopane predore: a vendar je bilo vse to le prehod do boljših časov. Barents je dal napraviti nove predore, mornarji so morali po les do oddaljenega potoka, dobili tam poleg lesa tudi svežo vodo, napravili so nove sani, žagali in cepili les, zdravje se je vračalo, lica so se rdečila, naraščal je up.

Meseca aprila je mraz ponehal, hiteli so na ladjo, manj je bila poškodovana nego so mislili, dalje zadaj so videli prosto morje. Čakali so na ugoden veter, ki naj bi odpeljal led in jih zapeljal domov, prišel je sicer, a nanesel polno ledenih grud, pridružile so se ledu okoli ladje, dolžina njegova je bila že petsto korakov, debelina do 15 metrov, ni bilo misliti na to, da bo ladja v doglednem času prosta. Mislili so, da so v lednem mestu, ker ogromne plasti ledu so imele sedaj podobo gradov, sedaj podobo cerkva, stolpov in ogromnih utrd.

Ker na ladjo ni bilo računati, so izkopali z velikanskim naporom ladjina čolna; imeli so pa pri tem delu vedno družbo, ker medvedje so jih obiskovali zelo pridno. Začeli so z izkopavanjem 27. maja, 11. junija sta bila čolna gotova, popravljena in preskrbljena z vsem potrebnim, z obleko, živili, orožjem, kar je bilo sploh še porabno. S sekirami in lopatami so si napravili pot skoz ledene stene in zamete, potegnili čolna čez plitvine in ledene velikane ter se poslovili 14. junija od neprijazne obale, ob kateri so bili prebili devet mesecev. Preden so zapustili „ledeni pristan“, je spisal Barents kratko poročilo o dogodljajih ekspedicije, o vzrokih, zakaj niso mogli odriniti z ladjo, mornarji so pridejali svoje podpise, zvali so spis v malo kroglo, dejali ga v rog za smodnik ter ga zavarovali v dimniku.

Veslali so ob Novaji Zemlji, iskali izhoda. Toliko so bili prestali, a najhujše jih je še čakalo, izgubili so dobrega svojega vodnika, Barents jim je umrl. Že ko so zapustili pristan, so ga morali zanesti v čoln, tako je bil bolan. Svoje dolžnosti

je sicer še vedno vršil, njemu so se morali še večkrat zahvaliti za rešitev iz grozeče nevarnosti, a čutil je, da se bliža smrt. S preprostimi in zato tem lepšimi in ginljivejšimi besedami poroča že imenovani Gerrit de Veer: „20. junija je bilo vreme kakor vsak dan, veter je vel od zahoda, in ko je stalo solnce na jugovzhodu — ob polu osmih —, je postalo mornarju Claes Andrieszoonu zelo slabo in rekli smo, da konec njegovega življenja ni daleč. Nato pravi Willem Barents: ‚Mislim, da tudi jaz ne bom živel dosti dalje nego on.‘ Nismo pa mislili, da je Barents tako bolan; sedeli smo skupaj in se pogovarjali o marsičem, Barents je gledal karto o dosedanji poti, ki sem jo bil sestavil jaz, in diskutirala sva o njej. Končno odloži karto in pravi: ‚Gerrit, daj mi piti.‘ Komaj pa je izpil, se ga je polotila velika slabost, obrnil je oči in izdihnil; nismo imeli časa poklicati kapitana drugega čolna, da bi bil govoril z njim. In tako je umrl še pred Claes Andrieszoonom (ta je šel kmalu za njim). Barentsova smrt je bila za nas bridka izguba, ker je bil naš pravi vodnik in edini pilot, na katerega smo zaupali poleg Boga. A proti Bogu se nismo mogli boriti in biti smo morali zadovoljni s tem, kar nam je poslal.“

Tako je umrl Barents, eden največjih junakov holandskih. Visoko gori ob obali Nove Zelandije je našel hladen grob v ledenih valovih arktičnega morja. Barentsovo Morje med Kaninom in Novajo Zemljo, otočki na zahodu in zaliv na severovzhodu Novaje Zemlje ter Barentsov Otok v Spitsbergih so njegovi nagrobni spomeniki.

Heemskerck je bil sedaj vodja male karavane, pomagal mu je Gerrit de Veer, najpogumnejši in najsposobnejši od njih. Pomikali so se ob obali velikega otoka proti jugu, morali večkrat zapeljati čolne na zledenelo morje in jih vleči po njem do prvega odprtega mesta. Zelo zamudno in naporno je bilo to delo, od 24. junija do 20. julija, torej skoro cel mesec, so napravili samo 111 km. 22. julija so se pred ledom umaknili v širok zaliv in prebili tam štiri dni; pozneje se je izkazalo, da je bil ta zaliv najbrže začetek preliva Matočkino-vega, onega fjorda, ki deli Novajo Zemljo v dva dela. Holandci so prej ko slej mislili, da je ta velika dežela en sam otok. Teden dni pozneje jih vidimo pa že daleč na jugu, v zalivu Stroganovem, ob „močnatem rtiču“. Ravno tedaj so bili tam ruski ribiči, dva čolna oziroma ladje, dali so jim kruha, prekajene divjačine in jim sploh pomagali, kolikor so mogli. Hellwald opozarja na sličnost Barentsovega podjetja in avstrijske ekspedicije Payerjeve in Weyprechtove; videli bomo popolnoma enake dogodljaje, tudi našim vrlim

Dalmatincem pomagajo ruski ribiči. Ne da bi hoteli prikrajšati zasluge Holandcev, moramo vendar premisliti, da je bilo vse to Rusom že davno znano, kar so sedaj bili videli Barents in tovariši. Koliko bojev, koliko samozatajevanja je opazala ta kruta zemlja in jih pokopala v tihi molk, kdaj že so se glasili tu gori mehki slovanski glasovi, ko so v Evropi govorili še o pošastih na severu, pa tudi o deželi miru in počitka; to je resnica, mir je tu doma in marsikdo je našel tudi počitek, a šele po neenakem boju z neusmiljeno naravo.

Že so se kazali znaki skorbuta pri vseh; Rusi so jim pokazali neko zelišče, in ozdraveli so. Vsega skupaj jih je bilo umrlo pet, z Barentsom vred. Poslovivši se, so veslali in jadrili proti izlivu Pečore, vedno pogosteje so srečevali ruske ribiče, le-ti so jim izkazovali največjo gostoljubnost, jih preskrbeli z vsem potrebnim ter jim kazali pravo smer. Prišli so do Kaninovega nosa in izvedeli kmalu nato, da se nahaja ob poluotoku Kola neka holandska ladja. Niso še dospeli do tja, že jim je prihitela ona ladja naproti, kapitan je bil Rijp. Ločivši se od Barentsove ladje pri Medvedjem Otoku je izkušal prodreti proti severu, ni mogel, šel je na Holandsko, napolnil ladjo z blagom in se podal zopet v Severno Rusijo; tu so mu Laponci pravili o nekih belih možeh, ki tavajo po morju, šel jim je naproti in našel tovariše svoje. Odpočivši se nekoliko na Koli, so pustili tam ona dva čolna, ki sta jim bila celo četrtertletje edino zavetišče, vkrcali se na ladjo Rijpovo in zagledali 1. novembra strehe amsterdamske. Nihče več jih ni pričakoval, veselje zato tem večje, cela Holandska je govorila samo o možeh, oblečenih v medvedje kože, dvanajst jih je bilo še.

Skoro tristo let pozneje, 9. septembra 1871, je prišel norveški kapitan Elling Carlsen zopet v oni mali zaliv, kjer so bili prezimili Holandci, in našel kočjo tako, kot bi bila postavljena prejšnji dan. Samo medvedje in lisice so bili obiskali negostoljubno obalo; okoli kočje je videl Carlsen velike sodove in kupe kosti mrožev in medvedov, stopil je v notranji prostor in videl, da je vsa oprava nedotaknjena, postelje so stale ob stenah, ura je visela tam gori v kotu, kakor nam kaže slika, orodje, knjige itd., vse na svojem mestu, popolnoma nepokvarjeno. In to po tristo letih! Zdelo se je, kakor bi bil gospodar ravnokar odšel in zaprl vrata za seboj.

Leta 1875. je obiskal zaliv Norvežan Gunderson, l. 1876. pa Anglež Charles Gardiner. Takrat je bila kočja pa že razpadla, vzroka ne ve povedati, zbral je vse, kar je mogel dobiti; našel je v dimniku tudi Barentsovo poročilo, stisnjeno v

kroglico. Vsa oprava, sploh vse, kar se je dalo rešiti, je postavljeno sedaj v sobi mornaričnega oddelka v Haagu, soba je natančna kopija Barentsove koče.

Barentsovi nasledniki.

Ekspedicija Holandcev je zadnji poizkus večjega obsega, priboriti si pot v Indijo okoli Azije. Malokdo je še mislil na tako težavno podjetje. Govorijo sicer o nekem Roule, da je prišel celo do 85°N, torej toliko kot Fram, a dokazov ni nikakih. Šele ko je holandska vzhodnoindijska družba dobila 1602 izključno pravico do poti okoli Rtiča viharjev, ki so si jo bili medtem priborili, so mislili

cesto ob otoku Vajgač v morje Kara. „Videli so tam domačine v čolnih, oblečeni so bili v kože pingvinov in drugih živali, čolni so bili napravljeni iz kože tulnjev. Puščice so nosili s seboj in neko vrsto sekire iz ribje kosti; niso hoteli trgovati in zaničevali so hrano in vsaktero pijačo Evropejcev.“ Ker pa Danci niso mogli naprej, so se podali kmalu domov, obiskali pa medpotoma še Islandijo in Grenlandijo. Spremljal jih je kot zdravnik Francoz de la Martinière, omenili smo ga že, ko smo govorili o kajakih (gl. str. 106).

Veliko važnejša nego danska je ekspedicija holandskega lovca na kite, Willem Flaminga; dvakrat je bil tam gori, l. 1664. in l. 1688., a mu nič prav nočejo verjeti. Sam namreč ni spisal ničesar, kar vemo, vemo iz poznejših poročil župana Witsena. Upanje na izdatnejši lov ga je speljalo iz zahodnega morja proti vzhodu. Objadral je Novajo Zemljo in prišel tudi mimo koče svojega slavnega rojaka Barentsa, a je ni opazil, ker ni obstal v onem zalivu. Odtod je premeril morje Kara v smeri proti jugovzhodu, bilo je brez ledu — to se res včasih pripeti — in sklepal je iz tega, da je blizu tatarske celine (Sibirije), videl pa zemlje same ni. To domnevano celino so potem zarisali na karte in jo imenovali po nekem višjem mornarju deželo Jelmer. Danes vidijo v deželi Jalmaal poluotok samojedski, samo da ima Jalmaal oziroma Jalmaal svoj pravi pomen v jeziku domačinov in nima ničesar opraviti z Jelmerom. Ponovil je potovanje leta 1688., zopet je bilo morje prosto ledu, a vreme megleno in viharo. Prišel je tudi globoko v Matčkinov Šar.

V onih časih je neki drug Holandec, Kornelij Snobberger, obiskal Novajo Zemljo (l. 1675.) in našel tam svetle kamene. Mislil je, da je v njih dosti srebra, napolnil je ladjo z njimi, doživel pa doma veliko razočaranje, ker se ni izplačalo niti delo razbijanja in razkranjanja.

Zadnji poizkus, dobiti severovzhodno pasažo, je napravil tedaj angleški kapitan John Wood. Kakor bomo še videli, so se bili trudili Angleži brezuspešno, priti v Azijo okoli Amerike. Poročila Holandcev in lastne študije so jih pa utrdile v misli, da mora biti kak prehod v Azijo med

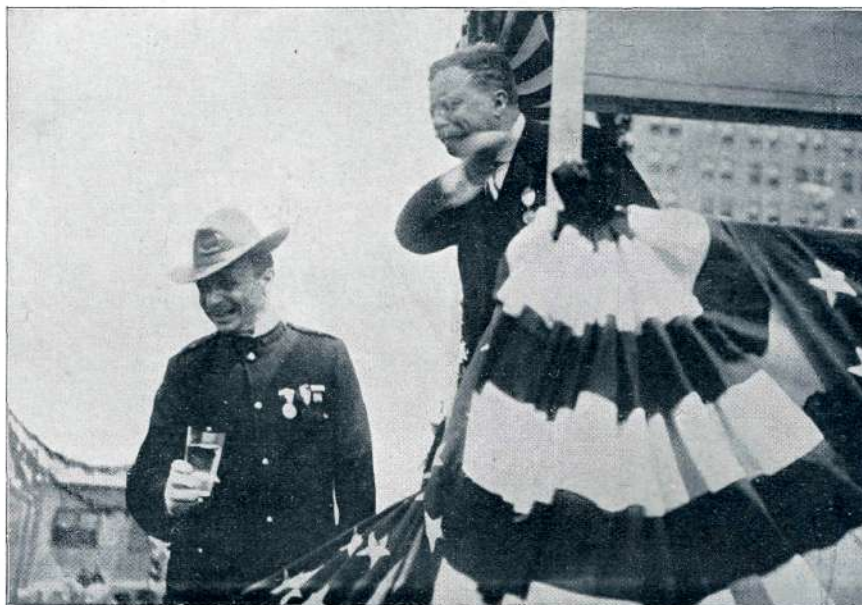
BOJ ZA PREDSEDSTVO V ZDRUŽENIH DRŽAVAH:
TAFT GOVORI PROTI ROOSEVELTU.

zopet na severovzhod; nazadnje celo družba sama, da bi ne bilo nobenega tekmeca. Ladja za ladjo je odhajala, a zaprta so jim bila vrata že pri vходу v morje Kara, enkrat samkrat si je izvojeval kapitan Bosman prehod skoz Jugorski Šar, a led ga je takoj zapodil nazaj. Tudi Danci nastopijo. Njihovo torišče je sicer Grenlandija, kakor bomo še videli, semtertja pa poizkusijo svojo srečo tudi severno Evrope. Danski kralj Friderik III. je ustanovil l. 1647. trgovsko družbo in ta pošlje l. 1653. tri ladje v Severno Ledeno Morje, „s poveljem, paziti na vse obale, napraviti seznamek vseh krajev, kjer bodo pristali, in pripomniti, kaj bi bilo potrebno na tem ali onem kraju v poznejših slučajih.“ Koncem februarja so odšli, obrnili se proti Novaji Zemlji, ostali ob njej 16 dni ter se podali skoz

Spitsbergi in Novajo Zemljo. Kapitan Wood je leta 1676. predložil kralju Karolu II. in bratu njegovemu Jakobu — ta je bil dolgo časa admiral angleške mornarice — sestavek glede pasaže in podprl svoj načrt z mnogimi dokazi. Opiral se je na izvajanja Barentsova in Rijpova, da mora biti v sredi med Novajo Zemljo in Spitsbergi prost prehod proti Aziji; zelo tehten je drugi dokaz: Henri Hamel je bil poslanik v Koreji in je priporočeval, da so v tatarskem morju ujeli večkrat kite z evropskimi harpunami v životu, priti so morali torej okoli Azije do Japonske in Koreje; navaja pa še marsikaj drugega, pravi tudi, da čast kralja zahteva tako ekspedicijo, interes domovine, njegovo brezdolje in sovraštvo do lenuharjenja. Tajnik admiralitete, Samuel Pepys, je njegov načrt toplo priporočal, obeh prijateljev prizadevanje pa je imelo uspeh, kralj sam je izročil Woodu (izg. vud) fregato Speedwell (izg. spidvel, dobro srečo, mnogo uspeha!), vojvoda Yorkški, Jakob, je kupil z drugimi angleškimi velikaši vred ladjo Prosperous (pros-p-rs, srečen ali ugoden), kapitan ji je bil William Flawes (viljm flaes). Živeža in drugih potrebščin so jim dali na pot za šestnajst mesecev.

Opluvši 19. junija Severni Rtič so odjadrili proti severovzhodu, a že 22. zagledali razsežno ledeno plast, konca ji ni bilo videti. Štiri dni so jo spremljali ob robu proti vzhodu, pregledali vsako najmanjšo odprtino, a prepričali so se, da je stena neprodorna, brez prehoda. Prikazali so se potem obrisi Novaje Zemlje, ledena plast je bila v zvezi z njo. Križarili so po morju in čakali na ugodno izprembo v ledenem plašču; 29. junija je bilo zelo megleno, Speedwell zadene na pečino in se potopi. Wood se reši z mornarji na breg, čaka pomoči, a ni je od nikjer, Prosperousa ni videti, mislijo, da se je tudi on potopil ali pa da jih vsled megle ne more dobiti. Imeli so sicer mal čoln, prostora je bilo za 20 mož, a število njihovo je znašalo 70. Čakajo deset dni, tu se prikaže 8. julija Prosperous na obzorju, Flawes je bil opazil ogenj ponesrečencev. 24. avgusta so bili že vsi zopet na Angleškem.

Kakor je bil prej Wood navdušen za pot okoli Azije, tako ji je sedaj nasprotoval. Zatrjeval je, da ni nobenega prehoda med Spitsbergi in Novajo Zemljo, da sta ti dve deželi zvezani med seboj, morje da je pokrito z večnim ledom, poročila Holandcev in drugih o morju, prostem ledu, so same pravljice in izmišljotine. — Ta poizkus je bil za dolgo dolgo vrsto let zadnji pri iskanju novih potov v srečno Azijo. Šele v sredini devetnajstega stoletja se spomnijo zopet na skoro pozabljen poročila nekdanjih junakov in izgrebebo iz njih novih upov; a tudi sedaj vsi upi začetkoma ne prinese drugega kot razočaranje za razočaranjem.

BOJ ZA PREDSEDSTVO V ZDRUŽENIH DRŽAVAH:
ROOSEVELT GOVORI PROTI TAFTU.

Lov ob Spitsbergih.

Pri iskanju novih potov so videli v arktičnem morju ogromno množino kitov, tulnjev, mrožev, rib, v deželah ob morju pa živali z dragoceno kožuhovino, ptice itd. Vikingi in Rusi so že zdavna uspešno in z velikim dobičkom trgovali s temi darovi severne narave, navidezno najpustejši kraji zemlje so odkrili neizmerno bogastvo. Ni čuda, da so nove ekspedicije obrnile pozornost na to novo panogo svetovne trgovine; le-ta se je ravno takrat začela razvijati v večjem obsegu. Vsi narodi na severu so se začeli zanimati za doslej tako malo znane pokrajine, cela brodovja so odpošiljali na sever, zlasti Angleži in Holandci, prave bitke so se bile večkrat med tekmovalci. Da je v tem boju

najbolj napredovalo geografsko poznavanje, je jasno, saj so neprestano iskali krajev, kjer bi bil lov uspešnejši, ne meneč se pri tem seveda za znanstveni napredek. Šele leta 1773. čitamo o prvi ekspediciji v teh vodah, ki ni imela naravnost trgovskih interesov. Mesto Hull na Angleškem je že od leta 1598. nadalje pošiljalo ladje na lov v severne pokrajine, in sicer najprvo proti Islandiji in pa v dežele okoli Severnega Rtiča. Šli so pa polagoma dalje proti severu, našli nanovo Medvedji Otok in dospeli do Spitsbergov. — Znano nam je, da so te pokrajine Rusi in Normani že davno poznali, a Normani so bili lov tukaj kolikor-toliko opustili, Rusi so pa obrnili svojo pozornost naravnost na sever, proti Novaji Zemlji itd.

Anglež Francis Cherry je opremil ladjo „Grace“, kapitan Stephen Bennett je odkril otok, ki so ga kmalu spoznali kot Medvedji Otok. Kakor leta 1603., je odpotoval Bennett tudi leta 1604. proti novi deželi, prišel je tja, a tok je bil tako močan, da se je moral zasidrati proč od otoka, šele s čolnom so dospeli tja, videli neizmerne množice ptičev in vse polno mrožev, nato so leta 1605. zopet prišli, ubili veliko mrožev in napravili krasen dobiček s prodajo zob, ribjega sala in masti. Našli so tudi svinčeno rudo in je naložili za več kot 30 ton. Leto za letom so obiskovali otok, leta 1608. pripeljali tudi prvega živega mroža v London, vzbudil je velikansko zanimanje. Leta 1607. je obiskal na povratku iz Grenlandije in Spitsbergov Medvedji Otok tudi slavni Hudson.

Drygalski nam opiše Medvedji Otok v lanskem letniku časopisa „Geographische Zeitschrift“. Strm je, ves skalnat, neprestano se zaganja morje vanj,

goste megle ga obdajajo, težko je torej priti do njega. Topli tok od juga in mrzli polarni tok se srečata tukaj, menjava tople in mrzle vode povzroča megle, ki se oklenejo otoka kot mokra odeja. Nekaj pristanišč je dobro porabnih, a težko je priti do njih, tudi iz otoka sem. Južno pristanišče — pod tem imenom je sedaj splošno znano, zato lastno ime —, kjer je na povratku od Spitsbergov postala tudi Zeppelinova ekspedicija, ima tako strme stene, da je mogoče le po lestvah dospeti na otok. Izredno puste zapuščene planote se razprostirajo po notranjosti, pokriva jih preperelo apnenično kršje; še bolj pusto je to ozemlje, ker je organska narava popolnoma izginila, le ob bregu vidimo številne jate ptic. Tudi otoki Južnega Morja niso razvajeni od narave, še težje je priti do njih, a nobeden ne napravi tako pustega vtisa, vtisa zapuščeniosti in žalosti kot otok medvedov. Dočim je živalstvo na jugu še vedno bogato, skoro ne pozna človeka in ne beži pred njim, je tukaj sedaj skoro popolnoma uničeno. Delovanje človeka skoz več stoletij je napravilo iz dežele veselega življenja neizmerno žalostno puščavo; moči, ki delujejo v oddaljenih teh pasovih, so ob obrežju kipeči morski valovi, na višinah pa megla in veter. Morje razjeda skalo in votli hodnike ter jame, plasti zgoraj nimajo več opore, zdrknejo v morje, ki jih sprejme v naročje s krohotom, otok je vedno manjši. Obiščejo ga včasih lovci in ribiči; nemška štacija za povzdigo ribarstva na visokem morju, ustanovljena pred desetletjem, je opuščena, otok sameva kot je sameval tedaj, ko so ga odkrili in pozdravili iz malih svojih ladij Normani. (Dalje.)

PESEM.

Zložil Bogumil Gorenjko.

Pa kadar grem čez polje,
se klanja mi pšenica;
in kadar grem čez polje,
me kliče prepelica:

„Oj kmet, poglej zdaj žita
visoka pet pedi;
oj kmet, glej sredi žita
oj kaplje glej krvi!“

Saj to ni makov cvet,
ki klil bi sred polja —
to vroča kri srca
je tvojega, o kmet!“

In kadar grem čez polje,
odkrijem se pšenici
in krvi med pšenico
odkrijem se.

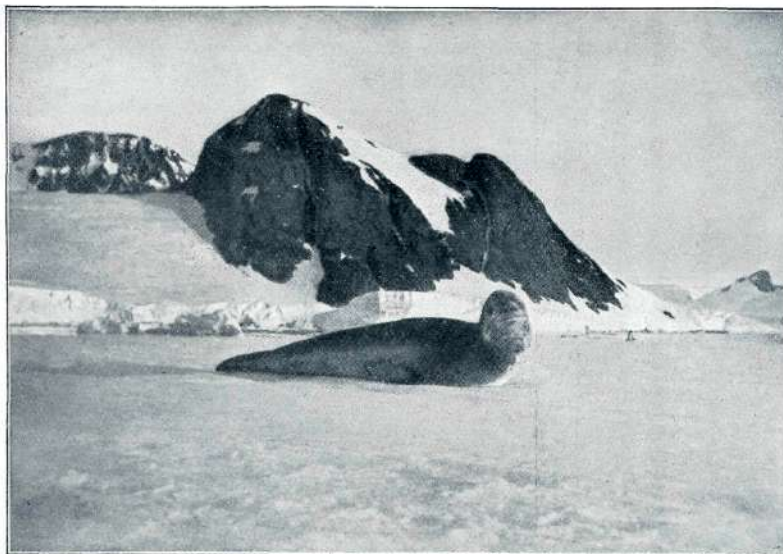
OKOLI AZIJE IN AMERIKE.

Spisal dr. Vinko Šarabon.

(Dalje.)

Leta 1610. je prišel angleški kapitan Jona Poole do Spitsbergov, opazoval severne jelene, našel tudi črni premog; ker je oprema ladje stala ogromne vsote, je ubil veliko število mrožev, da bi s skupičkom vsaj deloma pokrila velike stroške. Ladja sama je bila last ruske ali moskovitske družbe na Angleškem, torej družbe, katere prvi cilj je bila trgovina s severom. Druga ladja te družbe je istega leta zasadila zastavo na Medvedjem otoku in ga proglasila za angleško posest. Poole (Pul) je pripovedoval doma o kitih in mrožih, zato odpravi l. 1611. družba zopet dve ladji na lov na kite. Majhne so bile takrat ladje: večja, Mary Margaret, pod poveljstvom kapitana Bennetta je vsebovala 160 ton, manjša, z imenom Elizabeta, pod načelstvom Poola, pa celo 60 ton. Zanimivo je, da je bilo na tej manjši ladji tudi pet Baskov od Biskajskega zaliva, ki so jih imeli tedaj za najboljše lovce na kite; znano je, da pride kit tudi do španske obale. Prvo ladjo je zdrobil led v vodovju Spitsbergov, z drugo je obiskal Poole poleg Spitsbergov najbrže celó vzhodno obalo Grenlandije in se mudil tudi ob Medvedjem Otoku. Pozneje se je potopila tudi njegova ladja; vse moštvo pa se je srečno rešilo. — Leto pozneje je zopet na lovu, ladji imata prikladnejši imeni, imenujeta se „Mrož“ in „Kit“. Tedaj pa pridejo na lov tudi Holandci, prepir se začne. Leta 1614. ustanovijo Holandci „severno družbo“ in pošljejo proti Spitsbergom kar štirinajst ladij naenkrat; spremljajo jih štiri bojne ladje, vsaka s trideset topovi. Seveda so za sedaj morali Angleži odnehati. Nista bila zadosti ta dva tekmeča: 1615 se prikažejo še Danci; kapitani zahtevajo davek od vseh ribiških ladij, češ „odkrili smo Zahodno Grenlandijo in Spitsbergi so del Grenlandije“. Ni kazalo drugače, pomiriti so se morali, vsak je nekoliko odjenjal. Značilno je, da še danes nimajo Spitsbergi pravega gospodarja; čigavi naj bodo? Ali naj jih oddajo Holandski, ki jih

je prva zopet odkrila, ali Angleški, ki jih je prva začela gospodarsko izkoriščati, ali Ruski, ki je deželo podedovala za drugimi, kakor bomo še videli? Rusi so imeli nekoč okolinokoli ob obalah vse polno kolonij, več rodbin je živelo tu cela leta, redil jih je lov na živali s kožuhovino. Ali naj se jih polasti Norveška, ki se je začela zanimati zanje zlasti v novjšem času, ali Švedska, ki je pričela z znanstvenim raziskovanjem in ki pošilja zadnjega pol stoletja skoro vsako leto ekspedicije tja, ki je dala izmeriti vse obale in ki je svet šele pravzaprav opozorila na bogastvo, skrito v zemlji spitsberski? Nordenskjöld je mnenja, naj bi Spitsbergi ostali taki kot so bili: pravne razmere, zlasti kar se tiče rudokopstva — dobivajo tam premog v velikanskih množinah, pa tudi zlato, marmor itd. — naj bi se uredile mednarodnim potom, kakor n. pr. ribištvo ob Novi Fundlandiji po izreku mirovnega sodišča v Haagu, dežela sama naj bi pa ostala skupna posest človeštva. Nobena krajina severne polute ni namreč tako pripravna za izhodišče najrazličnejših polarnih ekspedicij, zlasti glede znanstvenega raziskovanja; naj ostanejo Spitsbergi, pravi Nordenskjöld, nekaj prost muzej arktične narave. Vsako leto pride sedaj tja na tisoče turistov in

PREBIVALEC NA SEVERNEM TEČAJU.

samo tukaj jim je mogoče ogledati si nekoliko sicer popolnoma jim neznani svet tečajni.

Duša angleških podjetij začetkom sedemnajstega stoletja je bil kapitan Thomas Edge (Edž), prejšnji poročnik na ladji Mary Margaret, večkrat je bil na Spitsbergih in še danes nam kaže karta razna imena, ki jih je dal posameznim točkam Edge. Tudi Baffin se je mudil ob otočju in prišel do najsevernejših točk, za njim tudi še drugi: vsi pa so soglašati v tem, da je jako težko priboriti si med Spitsbergi in Grenlandijo prehod na sever, da ga skoro vedno zapira led. Sedaj vemo, da je že zaraditega tem težji, ker prihaja tu led od severa proti jugu, torej ladjam ravno nasprotno.

Premoč so imeli začetkoma Holandci in raziskali so otoke okolinokoli. Imeli so na otoku Amsterdam celo trgovsko skladišče z značilnim imenom Smeerenberg ali Smeerenburg (gora ali grad cvrtja), v bližini so imeli pa svojo „Kokerij“, žgalnico ribjega sala. Ko se je vršil glavni ribji lov, je bilo tu zbranih na stotine ladij in ladjic in na tisoče ribičev, rokodelcev in trgovcev; Kohl pravi, da bi bil človek lahko v dvomu, kateri trg je važnejši za svetovno trgovino, ta ob Spitsbergih s svojim smradom ali pa oni v Bataviji na Javi z dišavami. Neki holandski statistik je imenoval Spitsberge tedaj „de goudmyn van het Norden“, zlata jama severna.

Lovci na kite so se bahali tudi, da so prišli celo do Severnega tečaja in pa še dalje, zasledujoč svoj plen. Šest takih slučajev nam navede leta 1773. Daises Barrington. Prva ladja je bila na 88° N, druga na 89° 30', potem 89°, 86° in zopet 89°. Lovci so nepopoljšljivi in menda so takrat še bolj lažali kot sedaj; temu se seveda ni čuditi, pač pa, da so se dobili sicer jako ugledni možje, ki so jim verjeli do pičice. To nam kaže šesti slučaj. Pride v Amsterdam nekega dne leta 1652. Moxon, izvedenec v vodnih zadevah na angleškem dvoru, v gostilno na kozarec piva. Star je že bil in rad je poslušal zanimive dogodbe. Poleg njega je sedelo vse polno drugih gostov, večinoma mornarji; pride nov gost in spozna v enem navzočih svojega znanca, mornarja grenlandskega ladjevja. „Kako pa, da si že tukaj, mislil sem, da si v Grenlandiji.“¹ — „Šli smo na lov na sever, obiskali smo tečaj in se vrnili rajši v London,“ je odgovor mornarja. To je bilo nekaj za Moxona, hitro prične razgovor in vpraša, če je govoril resnico. Mornar mu seveda zatrdi, da je bil na tečaju, a ne samo tam, temveč še dve

¹ S tem izrazom je lahko mislil tudi na Spitsberge, ki so jih imeli za del Grenlandije.

stopnji dalje; Moxonovo začudenje raste, drugi mornarji, videč novic željnega starca, priskočijo na pomoč in lažejo vsevprek. Nekaj čisto navadnega je, pravijo, če gremo na tečaj, saj je morje prosto ledu in odprto na vse strani, včasih je tako toplo kakor v Amsterdamu. Začno se razgovarjati o drugem, češ, kaj se bomo menili dalje o severnih pokrajinah in o tečaju, ni vredno govoriti o takih vsakdanjih stvareh. In ravno ta preprostost in nevsiljivost je premagala Moxona, vsedel se je na njihove laži, šel domov, vzel pero in napisal knjigo, pridejal ji karto in navedel nebroj nerodnih dokazov. „Angleški mornar je poročal samo dejstva in govoril resnico, ker bil je videti preprost, pošten mož, ki gotovo ni imel zlobnega namena z menoj.“

Barrington, ki je vse te slučaje zbral, se je nemalo čudil, verjel pa ni; obrnil se je na kapitane in izvedel resnico. „Le redkokdaj moremo priti čez 81° 30', do tu sem pa skoro vselej.“ Morebiti najdalje je prišel leta 1634. Willem Willemszoon, še tri stopnje od Spitsbergov naprej, jadrал je ob ledu proti zahodu, ni mogel ga prodreti in se podal zopet na lov. Tudi poznejši poizkusi, prodreti plavajoči led, se niso posrečili.

Tudi prezimili so včasih na Spitsbergih, a neizprosni sovražnik skorbut jih je skoro vselej premagal. Kolikokrat so prebili arktično zimo na Novaji Zemlji ali kje drugod na severu ruski ribiči in lovci, o tem nam nihče ne poroča, zakopano je v arktičnem ledu. Holandci in Angleži so pa seveda bolj natančni, zabeležili so vse, saj ni čuda, Spitsbergi i. dr. jim je v bistvu vendar popolnoma tuje, zapišemo pa le nenavadne doživljaje, ne vsakdanjosti. Najboljše zdravilo proti boleznim v ondotnih pokrajinah je izpremenjava hrane in neprestano gibanje; ko je ribarila l. 1630. neka angleška ladja okoli Spitsbergov, se je izgubilo osem mornarjev; niso jih mogli dobiti. Zašli so bili, izkrcali so se in morali prezimiti, živili niso imeli, in ravno to je bila njihova rešitev. Morali so venomer hoditi na lov, ubili so več belih medvedov in severnih jelenov, imeli so vedno dosti mesa in toplo obleko. Ko jih je prišla drugo leto ladja iskat, meseca maja, so bili vsi zdravi in močni, zima jim ni škodovala. Eden njih, Edvard Pellham, je opisal dogodljaje, pridejal tudi karto.

Zelo tragična je bila pa usoda holandskih ribičev, par let pozneje. Že od l. 1626. dalje so holandske družbe razmotrivala misel, ali ne bi kazalo pustiti nekaj mornarjev čez zimo na otoku Jan Mayen (med Islandijo in Spitsbergi, odkril ga je bil Hudson l. 1607.) ali pa na Spitsbergih; hodili naj bi na lov in napravljali zaloge kože, kosti i. dr. za prihodnje poletje. Sedem let po

prvih osnutkih, 1633, je imelo sedem holandskih mornarjev res toliko poguma, da so se odločili za prezimovanje tu gori na Spitsbergih, nekako ob 79° N. Koncem avgusta je brodovje odjadrlo, ostali so sami. Takoj začetkoma so se podali na lov, ubili več severnih jelenov, ujeli vse polno morskih ptic in se tako preskrbeli z živili za zimo. Našli so tudi več zdravilnih zelišč. Začetkom oktobra je nastopil mraz, ptice so izginile. Vedno so bili v postelji, akoravno so imeli ognjišče in peč v koči, tako je bilo mraz; vendar so morali včasih vstati, da so se ogreli s pregibanjem, sicer bi bili tudi v postelji zmrznili. Slednjič jih je rešila holandska ladja koncem maja 1634.

Njihov zgled je izpodbudil druge mornarje in zopet se jih je oglasilo sedem za prezimovanje ravno tam, kjer so bili prvi. Dali so jim raznih zdravil, zdravilnih zelišč, pijače, mesa in sploh vsega, kar so smatrali za potrebno. Okoli 20. oktobra je izginilo solnce, že mesec dni zatem so pa vsi zboleli, prijel jih je skorbut; zastoj je bilo prizadevanje, dobiti svežih zelišč proti skorbutu in ujeti kako divjačino. Umrli so drug za drugim, prvi Adrian Johnson 24. januarja 1635, sledil mu je najboljši med njimi, Cornelis Tisse, nato Oters. Koncem prvega februarjevega tedna so ujeli ostali štirje lisico, preskrbeli se tako s svežim mesom, a kaj ko je meso tako hitro pošlo, bolezen se jih je zopet lotila. Trije so tako slabi, da ne morejo več hoditi, samo Hieronim Carcoën ima še toliko moči, da znaša po malem les na ogenj, ki jih greje, 26. februarja neha pisati dnevnik, pravi, da sicer živijo še štirje, da so pa nesrečni in brez moči in da prosijo Boga, naj jih kmalu odreši. Ko je prispelo l. 1635. poleti holandsko brodovje do Spitsbergov, je našlo tam sedem mrtvecev.

Leto preje so prezimovali tudi na otoku Jan Mayen, zopet jih je bilo sedem; mraz je bil neizrečeno strupen, kljub temu so vztrajali do konca marca 1634. Že so mislili, da so rešeni, tedaj se prikažejo znaki skorbuta, grozna bolezen umori drugega za drugim. Lep je bil zadnji dan aprila, jasno je bilo nebo, solnce je sijalo, a mož, ki je pisal dnevnik in nam to sporoča, ni imel nič od te krasote, komaj so še čitljiva znamenja njegova v dnevniku, tako slab je. Ko so začetkoma junija Holandci stopili na otok, so imeli izpolniti samo še žalostno dolžnost: pokopati trupla sedmerih svojih rojakov. — Odslej naprej ne slišimo ničesar več o prezimovanju v polarnih pokrajinah, žalostna usoda štirinajstih žrtev je bila Holandce oplašila. Pač pa bomo govorili o Rusih, ki so ostali več let tudi čez zimo na Spitsbergih, enkrat kar šest let, 1743—1749.

Pred sredino sedemnajstega stoletja se začno udeleževati lova na kite i. dr. tudi Hanseati. Hamburg in Bremen pošiljata ladje v spitsberško morje, včasih 50—60 na leto, a ne moreta posebno uspešno tekmovali s Holandci. Le-ti so se tudi še pozneje odlikovali, ne samo kot lovci, temveč tudi kot raziskovatelji. Tako je n. pr. odkril kapitan Cornelis Gillis severovzhodno Spitsbergov otok, imenovan pozneje po njem, sedaj vidimo pa večinoma ime „beli otok“; pokrit je z ledom, obrisi še niso določeni čisto natančno; nanovo ga je odkril šele l. 1877. Norvežan Johannesen.¹ Za poznavanje vseh ekspedicijskih potov in za primerjanje je najboljša karta tistih časov ona Jana van Keulen, izdana prvič koncem sedemnajstega stoletja, potem pa v nadaljnjih obnavitvah prirejena od njegovega sina Gerarda. Tudi Gillisova odkritja so že uvrščena.

Holandci so bili prvi lovci arktičnih krajin v sedemnajstem in začetkom osemnajstega stoletja.² Izplačal se je poleg lova na ribe zlasti oni na kite, ki so jih ujeli v velikih množinah, Gillis n. pr. sam leta 1705. kar šestnajst. Poleg nam že znanega morja okoli Islandije, Jan Mayena, Spitsbergov in dalje vzhodno do Novaje Zemlje so obiskali pa tudi vodovje ob Grenlandiji, njihove ladje so plule po Davisovi Cesti zahodno Grenlandije. Sredi osemnajstega stoletja se polagoma umaknejo, vzrokov je več, ne najmanjši tiči seveda v političnih razmerah, a tudi izplačalo se ni več tako kot preje; neprestani lov je kite i. dr. precej iztrebil. Ko so začeli v devetnajstem stoletju razni narodi nanovo hoditi na sever, ni Holandcev več med njimi.

Poleg Holandcev, Angležev in Nemcev so obiskovali v sedemnajstem in osemnajstem stoletju severna morja seveda tudi Rusi, manjkali niso Francozi in Danci.

Danci na Grenlandiji.

Že dolgo časa niso slišali v Evropi ničesar o Normanih na Grenlandiji, bili so pa prepričani, da niso izumrli, zopet so hoteli dobiti stik z njimi; prvi, ki so mislili na to, so bili Danci. Več načrtov so skovali, a v prvih letih vse takoj zopet opu-

¹ Nekateri so pa mnenja, da je nekdanja Gillisova Zemlja del Franc Josipove Dežele.

² Že imenovana Smeerenburg, kjer so pripravljali ribjo mast in sušili ribe, je vsebovala hiše s stanovanji, gostilne, trgovine itd., do 1500 ljudi je bilo včasih zbranih. Hitro je pa razpadla, ko je ponehal lov na kite. Še sedaj je tam polno razvalin hiš, križev na grobovih in drugih ostankov nekdanje slave. Lov so v devetnajstem stoletju obnovili, a ni več takega pomena.

stili, enkrat so se pogajali celo z ruskim ribičem Pavlom Nihecom iz Kole, a tudi tega načrta niso izpeljali. Angleži so jim pokazali pot, kje je treba zastaviti. Ko so namreč na Angleškem zopet začeli gledati proti severozahodu in na prehod v Azijo okoli Amerike, tedaj je prišel Martin Frobisher tudi na grenlandsko obalo (pozneje o tem), mislil pa, da je odkril deželo Frizov, o kateri nam pripoveduje Italijan Zeno. Na Danskem so hoteli to odkritje izkoristiti in so poslali tja Angleža Alldaya (l. 1579.), videli so sicer obalo, a led jim je zabranil izkrcanje. Tudi dve leti nato so prišli do brega, a izkrcati se zopet niso mogli. Ko je pozneje (l. 1585. in 1587.) Davis imel veliko uspehov v teh morskih rokavih in zalivih ter je prišel celo od 72° N naprej, so se Danci znova vzdramili. Vabilo jih je tudi pripovedovanje o kamnitih stenah grenlandskih, ki se blestijo v krasnih barvah; blesk seveda ni drugega nego zlato in srebro. Tri ladje odrinejo na pot 1605, ime dveh je znano, „Mačka“ in „Lev“. Medpotoma, ko so bili obalo že zagledali, so se skregali, „Lev“ se je uprl in kapitan Lindenov je šel na svojo pest naprej. Izkrca se je, najbrže na vzhodnem bregu, srečal se z domačini (Eskimi) in tržil z njimi; dajali so jim železo, žebelje, nože i. dr., Eskimi pa kože in zobe raznih živali. Dva Eskima so Danci ugrabili in se srečno vrnili v Kodanj. Tudi drugi dve ladji sta bili srečni, ena je prodrla do 69° N, tržili so in ugrabili nazadnje tri Eskime.

Prihodnjega leta, 1606., so odposlali Danci poleg prejšnjih treh ladij še dve novi, po dolgih ovinkih in bojih z naravo so stopili na suho ob izlivu neke reke, ob 66°25' N. Na bregu je stala naselbina Eskimov, Sekanunga. Pet domačinov je zopet izgubilo prostost, odpeljali so jih v Kodanj. Ker pa niso dobili zlata in srebra, je zanimanje kmalu ponehalo, slaba volja se je izrazila v številu ladij, samo dve odjadra 1. 1607. iskat staro normansko naselbino Österbygd. Niso je dobili, neprestano so se morali boriti z ledom, posadka na ladjah se je uprla in prisilila kapitane, da so se obrnili proti Islandiji. Kmalu nato so bili doma, uspehov niso mogli izkazati nobenih. Obe ti dve ekspediciji, l. 1606. in l. 1607., je spremljal Anglež William Baffin, ki je imel zadobiti kmalu veliko slavo.

Znani Hudson je videl l. 1607. dvakrat grenlandsko obalo; l. 1612. se je podal na pot James Hall (Džems Hal), ki je bil že trikrat v Grenlandiji, z danskimi ekspedicijami. Spremljal ga je zopet Baffin. Stopili so na suho, a takoj se je pričela nesreča: Halla je ustrelil domačin, drugi so pa smatrali za najbolj varno podati se domov. L. 1616.

bomo videli na poti Bylota in Baffina, do 78° N. Da so tudi Holandci obiskovali te krajine, je znano, polno imen nahajamo na karti van Keulena, o kateri smo že govorili.

Danci so bili opustili prvotni namen, iskati Normane, lotili so se pa lova na kite in obiskali tudi Grenlandijo, deloma tudi zaradi kupčije z domačini. Znamenita so potovanja Davida Danella. Doma najbrže na Nizozemskem je stopil v službo pri bogatem Dancu Henrikju Möllerju, prvem upravitelju carinskih uradov. Le-ta je bil dobil od kralja dovoljenje trgovati z Grenlandijo za trideset let. Na svojo roko je odposlal leta 1652. ladjo tja, kapitan ji je bil Danell. Stopil je sicer v stik z domačini in trgoval z njimi, a posebnih uspehov ni imel; še manj slave mu je prineslo drugo potovanje, l. 1653., in tudi tretja ekspedicija, l. 1654., ni mogla biti bogve kaj, ker čitamo le malo o njej, zopet pač o ropu par domačinov. — Sledijo poizkusi kapitana Otona Axelsen; leta 1670. pride v Grenlandijo, o drugem potovanju, l. 1671., nam ni pa ničesar znanega, ladja se je izgubila, nikakega poročila ni bilo več o nesrečnem kapitanu.

Drage ekspedicije niso imele zaželjenega uspeha, navaden reven duhovnik je prišel, prišel je kot misijonar ljubezni, oznanjeval je tudi ljubezen do Eskima, slabega, doslej vedno zatiranega domačina. Hans Egede je ime požrtvovalnega duhovnika; župnik je bil v mestecu Vaagen na Lofotih. Srce mu je narekovalo pot v Grenlandijo, denarja ni imel, bergenska trgovska družba mu je pomagala. Ukrca se je 3. maja leta 1721.; šel je iskat Normane, ki so morali po njegovem mnenju še vedno bivati ob obalah grenlandskih, hotel jim je prinesiti tolažila vere, upanja in ljubezni. Poleg današnjega Godthaaba je ustanovil prvo novejšo naselbino grenlandsko, na „Otoku upanja“. Začel je raziskovati deželo in hotel potovati čez visoko planoto do vzhodne obale, domnevanega bivališča pozabljenih Normanov; prehod se mu ni posrečil. Še enkrat se je podal proti vzhodu, okoli rtiča Farvela, a spremljevalci so imeli malo vztrajnosti, še manj pa ljubezni do bližnjega, uprli so se mu, obrnil se je in se lotil težavnega dela postati apostol Eskimov.

Petnajst let se je trudil, pomagala mu je žena (bil je protestant), nobena nezgoda ga ni ovirala; najhujši nasprotniki njegovi niso bili domačini, ne, nasprotovali so mu največ Danci in Norvežani,¹ pred katerih lakomnostjo in grabežljivostjo je

¹ Danska in Norveška sta bili takrat ena sama država, zato so izrazi Danec in Norvežan v marsikakem oziru enoisto.

Eskime ščitil, hoteč s tem uveljaviti ime krščansko. Kajti „krščanskega“ se dosedaj Eskimi od „kristjanov“ niso bili naučili ravno preveč. Ustanovil je več kolonij, ki so se začele razvijati dokaj ugodno. Prišle so pa nepravilne. Bergenska trgovska družba je že l. 1726. prenehala, danska vlada je vzela kolonizacijo v roke, a ker ni bilo pričakovanih vidnih uspehov, je skopi kralj Kristijan VI. sklenil vse skup opustiti, Egedeja pa prepustiti njegovi usodi. Egede je vztrajal, pomagal mu je znani grof Zinzendorf, ustanovitelj občine herrnhuterske, imel je namreč zveze z danskim dvorom. Kralj se je dal pregovoriti, Egede je nadaljeval započeto delo, dobil pa celo pomočnike v herrnhuterskih misijonarjih, „Moravskih bratih“. Jakob Severin iz Kodanja, eden prvih trgovcev kodanjskih, je dobil od kralja monopol trgovine z Grenlandijo, nastale so nove kolonije, Christianshaab, Jakobshavn, Fredrikshaab. Egede je šel l. 1736. nazaj v Evropo in učil v kodanjskem seminaru jezik Eskimov, umrl je l. 1758., do zadnjega diha z vnelo delujoč za misijone na daljnem otoku.

Ko je Egede še živel, se je ustanovila „Splošna trgovska družba“, namen ji je bila tudi kolonizacija Grenlandije. Neki Walloë je dobil naročilo, naj preišče južne dele zahodne obale in če le mogoče, dospe do Österbygd na vzhodu. Z enim samim velikim družinskim čolnom — umiak — je odšel iz Godthaaba, šest spremljevalcev je vzel s seboj, med njimi štiri ženske, ki so veslale. Prezimili so na mestu današnjega Julianehaab, bolezní se jih niso lotile. Drugo leto, l. 1752., so dospeli do toplih vrelcev Unartok, veslali po cestah skoz najjužnejše otočke in stopili na vzhodni breg, led jih je potisnil nazaj. Še enkrat so prezimili, sredi leta 1753. jih vidimo v Fredrikshaab, najjužnejši tedanjih kolonij. Nobenega plačila pa niso dobili za svoje delo, zapuščen in pozabljen je umrl Walloë v najsiromašnejših razmerah v Kodanju, l. 1793., star 77 let.

Sin Hansa Egede, Pavel, tudi škof, je v letih 1786—1787. neprestano poizkušal približati se vzhodni obali; vse zastonj, ledene grude so pogumne mornarje vsakokrat odgnale. Prepričali so se pa kmalu, da one stare kolonije Normanov ni iskati na vzhodu, zato ni bilo nobenega pravega povoda več zanimati se za to plat, obrnili so pozornost na znanstveno raziskovanje zahodnih

delov. Tu moramo omeniti mineraloga Karola Ludovika Giesecke. Doma je bil v Augsburgu, prišel je na Dunaj in si služil kruh kot jurist, igravec in pesnik. Učil se je nato mineralogije in začel kupčevati z rudninami, raziskal je Fär-øere in prišel l. 1807. tudi na Grenlandijo, kjer je ostal osem let. Zahodna obala mu je bila kmalu tako znana kakor nobenemu drugemu, našel je vse rudnine, ki jih poznajo danes iz onih delov, za vse je vedel povedati, kje jih je dobiti, na njegovem delu temelji geologija Grenlandije. Pozneje postane profesor mineralogije in kemije na vseučilišču v Dublinu.

Težko je bilo raziskovati vzhodno obalo, plasti ledu so bile nepremagljiva ovira. Tem večje važnosti so odkritja dveh škotskih lovcev na kite, očeta in sina Scoresby. Brez vsake omike od doma sta si z neumorno pridnostjo in jekleno

MISIJONAR HANS EGEDE V GRENLANDIJI.

voljo pridobila toliko znanje v naravoslovnih in morskih vedah, da moremo prištevati popis severnih pokrajin itd., ki ga je izdal l. 1819. mlajši Scoresby, sploh najznamenitejšim in najboljšim delom o arktičnih pokrajinah. Zlasti nadarjen je bil sin; pridejal je pozneje prvemu popisu tudi opis odkritij in raziskovanj ob vzhodni obali l. 1822., opis je izšel l. 1823.

V njegovem delu so prvič upodobljeni snežni kristali. Sedemnajstkrat sta bila oče in sin v morju spitsberškem, samo 1810—1822. sta zaslužila z ribjim lovom in lovom na kite nad tri milijone kron. Že leta 1817. so naznanjevali ribiči, med njimi mlajši Scoresby, da je med Grenlandijo in Spitsbergi nenavadno malo plavajočega ledu. Ker so Angleži ravno takrat zopet začeli z novo vnelo zavzemati se za polarne ekspedicije, so odposlali takoj l. 1818. Roža in Buchana na sever (govorili bomo o tem v drugi zvezi).

Par let pozneje, l. 1822., odrineta proti Grenlandiji oba Scoresbya, z namenom, poleg lova lotiti se tudi študij ob obalah grenlandskih, ki sta jih bila videla že prej večkrat, ne da bi jih bila obiskala. Koncem marca sta odšla iz Liverpoola, sredi septembra sta bila že zopet doma, v tem kratkem času — niti pol leta — sta štirikrat pristala ob obali na vzhodu in izmerila ves kos od $69^{\circ}—76^{\circ}\text{N}$, delo, o katerem pravi Hassert: *Die wertvollste Leistung, die bis zur deutschen Expedition an jenem Gestade erzielt wurde.* Ko sta plula proti cilju, sta medpotoma neprestano lovila; zagledala sta breg grenlandski prvič 8. junija, ob $74^{\circ}6'$ severne širine, prodrla pas potujočega ledu in začela meriti 10. junija; merila sta do 26. avgusta, zraven pa tudi še lovila.

Videla sta, da je razlike med prejšnjimi kartami in ono, ki sta jo izdelala sama, celih 14 dolžinskih stopinj. Prišla sta do $69^{\circ}13'\text{N}$, dala raznim točkam imena, karta nam pokaže nekako ob 70°N zaliv Scoresby. Namen jima je bil poleg drugega, poiskati stare naselbine normanske, ki so si jih mislili med 60° in 74°N ; neovržno sta dokazala, da jih v severnem kosu ni dobiti — na jugu jih pa tudi niso mogli zaslediti —; omenimo, da sta videla obalo do 75°N in jo po skrajnjih točkah splošno določila tudi od $74^{\circ}—75^{\circ}$. Sledove domačinov Eskimov sta našla pač na več krajih, videla pa nista nobenega. Rastlinstvo je bilo v onih ugodnih letih splošno zelo bujno, zlasti trava; videla sta obilo severnih jelenov, nebroj žuželk in metuljev, celo bučele. Če se je led umaknil, je višja temperatura seveda zelo ugodno vplivala tudi na razvoj rastlinstva, to pa na živalstvo.

Nadaljevala sta delo slavnih Scoresbyev takoj prihodnje leto kapitan Clavering in znameniti angleški geofizik Edvard Sabine, prišla sta še tri stopnje severneje nego Scoresbya. Sabine je hotel študirati na različnih točkah Severnega Lednega Morja, zlasti so ga zanimala opazovanja z nihalom, kapitan Clavering je dobil pa nalog, voditi učenjaka okoli in skrbeti zanj. Ladja njihova, vsebujoča 180 ton, ni bila med najhitrejšimi, 11. maja je zapustila London in zagledali so Hammerfest šele začetkom junija; mesec dni pozneje so bili na Spitsbergih, ostali tam tri tedne, videli grenlandsko obalo prvič 4. avgusta, prodrli plavajoči led, za katerim se je razprostiralo prosto morje, in pristali 13. avgusta ob otoku „Sabine“ v širini $74^{\circ}30'$. — Otok je dobil pozneje to ime. — Sabine se je zaprl v svojo opazovalnico, Clavering je pa napravil 16. avgusta z dvema čolnoma izlet ob obali. Dvanajst dni je bil odsoten in tako toplo je bilo takrat, da so spali vsako

noč v šatorih na čolnih, pokriti s plaščem in tenko odejo, in da se nihče ni niti najmanje pritoževal nad mrazom. Srednja temperatura je bila — od 16. do 28. avgusta — nad ničlo, $+2.5^{\circ}\text{C}$, maksimum $+11.15'$, minimum pa samo -5°C . Povsod so zadeli na sledove domačinov in na shrambe slanine, 18. avgusta so videli pa prvič tudi Eskime same in šator njihov iz kože tulnjev.

Clavering pripoveduje: Nikogar ni bilo v šatoru, domačini so zbežali na visoke skale v bližini, ustrašili so se bili našega prihoda. Vzel sem s seboj enega častnikov in šel proti njim, dajal sem jim znamenja prijateljstva. Ostali so mirni, prišla sva do podnožja skal, visokih kakih pet metrov, položila na tla daljnogled in par rokavic iz volne in se nekoliko umaknila; takoj so prišli raz skalo, vzeli ponujene jim reči in se hitro zopet umaknili. Čakala sva par minut, da so pregledali darove, približala se zopet, niso več bežali, mogla sva jim podati roko, in ta ceremonija se jim je zdela zelo čudna. Kljub temu pa, da sva bila zelo zaupna in prijazna in da sva hotela vzbuditi zaupanje tudi v njih, so se neprenehoma zelo tresli, od strahu. Peljala sva jih nazaj v šator, štiri metre je meril v obodu, 1.6 m je bil visok, ni bilo druge oprave v njem kakor neke vrste miza iz lesa in ribje kosti. Imeli so tudi mal čoln iz kože tulnjev, harpune in kopja, držaji so bili iz lesa, konice pa iz kosti, včasih iz železa, najbrže meteoričnega izvora. Niso si pa upali stopiti v naše čolne, ločili smo se. Drugega dne, 19. avgusta, smo se prepričali, da je njihovo zaupanje do nas postalo že večje, prihajali so možje, žene in otroci, ponujali nam meso tulnjev in mrožev, mi pa njim suhor in soljeno meso, a meso so takoj zopet izpljunili. Veliko je bilo njihovo začudenje, ko sem dal umiti enega od otrok, hotel sem videti barvo njegovega telesa, skrito pod umazano skorjo in ribjo mastjo; barva je bila taka kot ona bakra ali pa čresla. Lase so imeli črne, obraze okrogle, noge in roke mesnate in otekle. Začudenje njihovo pa ni poznalo meje, ko je neki mornar ustrelil tulnja, prvič v življenju so slišali pok puške. Prosili smo enega od njih, naj gre s čolnom po ubito žival, plavajočo na vodi. Preden je stopil na suho, je obračal tulnja okolinokoli in iskal luknjo, ki jo je naredila krogla; ko jo je našel, je začel neizrečeno čudno vpiti, plesal in skakal je kot nor. Ko smo ga prosili, naj dene žival iz kože, je opravil svoj posel hitro in dobro. Da bi jim pokazali, kako dobro znamo streljati, smo ustrelili večkrat proti eni in isti točki; dali smo jim potem puško v roko in eden je ustrelil v vodo, a se je vsled udarca puške tako ustrašil, da se je

kar splazil v šator in ga ni bilo več videti. Druga dne smo opazili, da so izginili vsi Eskimi, pustivši šator in vse drugo nedotaknjeno; ne morem si misliti drugega, kakor da jih je prepodil strah pred streljanjem.

Ko se je mudil Clavering na izletu, je postalo morje okoli otoka Sabine popolnoma prosto ledu na vse strani, če so stopili na višine, tudi na severu niso videli ledu, dokler je segal pogled. 13. septembra so zapustili Grenlandijo, bili čez deset dni že ob bregovih norveških, študirali tam in 19. decembra zopet pozdravili prijatelje v Londonu.

Umevno je, da so odkritja Angležev nanovo vzbudila zanimanje Dancev, a jim povzročila tudi dosti skrbi, ker so smatrali Grenlandijo za svojo posest; le slučaj je hotel, da ni proglasil Scoresby vzhodne obale za angleško last. Začeli so misliti na Danskem na nova podjetja in sklenili so odposlati ekspedicijo na čolnih, ki naj bi dosegla, če le možno, $69^{\circ}13'N$, torej najjužnejšo točko Scoresbya. Za vodnika so izvolili častnika W. A. Graaha, ki je bil že prej v Grenlandiji, spremljal ga je naravoslovec dr. Vahl, kot tolmač pa predstojnik kolonije Fredrikshaab, Mathiesen; pridružil se jim je še mineralog dr. Pingel. Leta 1828. so se odpravili iz Kodanja in porabili čas od srede leta do druge polovice marca 1829 za pripravo na pot. Dva družinska ali ženska čolna so vzeli s seboj — umiak je ime te vrste čolnov, kakor že vemo — $11\frac{1}{2} m$ sta bila dolga, $2\frac{1}{2} m$ široka in $0\frac{7}{16} m$ globoka. Štirje Danci in petnajst domačinov se je podalo 21. marca na morje, med Eskimi pet mož in deset žensk, ki so veslale; eden Eskimov je bil doma na vzhodni obali, Ernenek je bilo njegovo ime. Prvega aprila so zavili okoli južne grenlandske točke, a šele koncem meseca so se mogli odpraviti proti severu, toliko je bilo ledu.

Začetkoma so se pomikali le počasi, Graah ni poznal čolnov in tudi ne posadke svoje, Eskimi so ga zapuščali drug za drugim, ostala sta mu nazadnje samo dva moža in šest žensk. Ekspedicija v čolnu! Čisto sami, ločeni od sveta, devet ljudi — drugi Danci namreč niso šli z njim ob vzhodni obali — neprestano bobnenje ledenih gora, padajočih s $300 m$ visokega brega ali pa lo-
mečih se od fjordskih ledenikov, na desno pa pla-

vajoči led! Graah poroča, da so se ločile ledene gore včasih po stokrat na dan od notranjega ledu in se zvalile v morje, z gromom in rjoventjem, ki si ga ne moremo predstavljati. V prvih dveh mesecih se niso premaknili niti za dve stopnji — od 60 do $61^{\circ}47'$ — torej komaj kake tri kilometre na dan. Med tem časom so bili pa nekateri Eskimi, kakor smo videli, zapustili ekspedicijo, dva čolna sta bila sedaj odveč, preselili so se v močnejšega in hitro je šlo naprej. V treh tednih in pol so preveslali sedaj $515 km$, skoro $21 km$ na dan! Najsevernejša točka, do katere je došel Graah, je $65^{\circ}15'36''$, manjkale so torej štiri stopnje do zaželenega cilja. Prezimiti je bilo treba; ker je bil pa čoln že slab in je manjkalo živeža ter je hotel Graah odkrito obalo natančno preiskati, so se podali nazaj proti jugu do naselbine Nukarbik ob $63^{\circ}20'$. Otok ob 65° , najsevernejšo

UMIAK IN KAJAK ESKIMOV.

točko, so imenovali „Otok obrata“. V Nukarbiku so ostali od 1. oktobra 1829 do 5. aprila 1830, vreme je bilo zelo ugodno, 29. oktobra je še deževalo, šele koncem februarja je nastopil mraz, a najnižja temperatura je bila samo 21° pod ničlo. Graah je bil pa bolan skoro celo zimo, živeža jim je primanjkovalo, in začel se je bati, da se bodo poslužili Eskimi posebnega sredstva proti lakoti in za izpremembo zatekli se k človeškemu mesu. Ni prišlo do tega; slika nam pa Graah Eskime ob vzhodni obali grenlandski kot pleme, ki je v vsakem oziru boljše in višje nego ono na zahodu, veliki so in močni, ženske prijetnega obraza, dobrovoljni so, pošteni in čednostni kot noben narod na svetu. Drugo leto zaradi viharjev niso mogli več nazaj na sever, šli so proti jugu, mučila jih je grozna lakota, moči so jim pešale. 15. oktobra šele so dospeli v Fredrikov Dol ob južnozahodni obali; prvo zdravniško pomoč je do-

bil bolni Graah od nekega tamošnjega misijonarja. Prezimil je v Julianehaabu; l. 1831. je še neprestano delal in meril, avgusta šele je zapustil Grenlandijo in mesec dni pozneje prišel v Kodanij, po več nego triletni odsotnosti.

Sedaj so zanesljivo vedeli, da starih normanskih naselbin ni dobiti in iskati tukaj, Angležev se pa tudi ni bilo več bati in zanimanje za vzhodno obalo je zaspalo zopet za tri desetletja. Samo slučajno je kdo zašel v zapuščene, samotne te krajine. Prvo ekspedicijo v novjšem času so poslali tja Nemci, in sicer vsled neumornega priza-

devanja slavnega geografa Avgusta Petermanna. Pač čitamo kmalu po Graahovem potovanju o francoski vojni ladji „La Lilloise“, ki je pod poveljstvom kapitana Jules de Blosseville leta 1833. imela nalogo raziskovati morje ondotnih pasov. Koncem julija so zagledali Francozi breg Grenlandije, sledili mu par minut, od 68°34' do 68°55', na suho niso stopili; vsled slabega vremena so se obrnili nazaj proti Islandiji, še enkrat odrinili, zadnji datum, ki nam je znan, je 6. avgust; tedaj je pisal kapitan še pismo domov, potem pa o Lilloisi ne slišimo več, izginila je brez sledu.

GROB ESKIMOV NA ZAHODU.

BOLNIKOVA POMLADNA SLUTNJA.

Zložil Bogumil Gorenjko.

Ah, ni še kresnic ob stezicah,
in nageljnov ni še v gredicah,
kot junijev čas; o pri nas
je še mraz!

A kmalu razcvête se mak,
po stebli oplete se slak,
i on bi se dvignil in rad
bi videl to lepo pomlad!

O polje, ti pisano polje,
o morje ti radostne volje,
škrjanček, ki pel ti je lani,
v deželi ostane neznani —
morda ga bo deček hudobni ujel —
in nikdar ne bo ti več pel...

Oj, kadar zorela pšenica vam bo,
zapijte, prijatelji, pesem mi to
v moj tihi spomin!

izrazili svoje simpatije poljskemu narodu, so tu zbrani. Človek se zavzame, ako vidi tu v pisani družbi Pija IX. in Garibaldija, Lamennaisa in Karla Marxa, Washingtona in Viktorja Hugona, Lafayettea in Herzena. Cela zgodovina 19. stoletja se nam v naglih slikah zvrsti pred očmi, ko čitamo lastno-ročna pisma mož, ki so se borili za najrazličnejše ideje. Marx piše s čedno, skrbno pisavo, da želi poljske revolucije, ki naj stare tri militaristične vevlasti Avstrijo, Nemčijo in Rusijo. Garibaldi piše snažno, kakor kak priden dijak. Poleg njega pošilja svoj pozdrav pesnik Victor Hugo, ki piše s kolom ogromne črke in izliva potoke črnila po razdrapanem papirju. Romantični lirik je po pisavi stokrat bolj divji kakor oba revolucionarja skupaj — revolucionar peresa in revolucionar sablje. Kar zamenjal bi jih...

Časa imam dovolj za take primere, kajti zunaj se je stemnilo. Krasni razgled skozi okno na jezero je zastrt in močno bobnanje po strehi nam naznanja, da se je vsula debela toča. Mirno je v

gradu, tiho kot v grobu, resno gledajo s sten slovestniki in generali, zunaj pa padajo debela zrna in odskakujejo od strehe. Toča brez usmiljenja bije po vinogradih in pašnikih, po jezeru in vrtovih. Z grajskih lip pada odkleščeno listje in srne se skrivajo v grmovju pred rezkim bliskom.

Pravo razpoloženje za tak muzej! Poljske ne razume, kdor se ni vglobil v tajnosti njenih bolečin.

V lepem mavzoleju je shranjeno srce Kosciuskovo. Skozi skromen gotski portik stopimo do azurnih steklenih vrat, ki vodijo do kripe. V okrogli kapelici smo, s stene nas pozdravlja prijazna podoba „Kraljice Poljske“, Matere Božje čenstohovske, pod njo na sredi kapelice pa stoji urna, ki hrani srce „Naczelnika“. Tu je našlo mir srce, ob katerem so se vžgala nešteta druga srca.

Ko stopiš zopet na plan, se razgrne okoli tebe jasen, širen razgled na vse strani. A kar si videl in čutil v starem gradu in v poltemni kripti, te spremlja kot nepozabna simfonija čuvstev, spominov in barv.

OKOLI AZIJE IN AMERIKE.

Spisal dr. Vinko Šarabon.

Ponovno prodiranje Angležev; Frobisher, Davis.

(Dalje.)

Ker odkritja Cabotova ob obali amerikanski niso bila prinesla pričakovanih uspehov, poti v Azijo, zlata in srebra ter dragih kamenov, so Angleži pozabili na severozahod in težko je bilo nanovo vzbuditi zanimanje za to pot. Jeklene volje je bilo treba, da se je odpravila nova ekspedicija iskat prehoda v Azijo. Celih petnajst let se je trudil mladi mornariški častnik Martin Frobisher, preden je mogel izvesti svoj načrt, obnoviti poizkuse slavnega Italijana. Bil je prepričan, da bo mogel rešiti nalogo, iskal je sredstev. Pomagal mu je sir Gilbert z razpravo o severozahodni pasaži, z razpravo enake vsebine tudi neki Willis, zanimanje se je poživilo, kraljica Elizabeta je bila podjetju prijazna, grof Warwickški, ugledna oseba na dvoru, je dobil denarja, nekateri zasebniki so priskočili, in šlo je. V letih 1576—1578 je potoval Frobisher trikrat proti Severozahodni Ameriki, vselej z namenom, priti vendar enkrat do zlata bogatega Kitaja. Leta 1576. je imel s seboj dve ladjici po 15 ton, „Mihaela“ in „Gabriela“, ter še neko pinaso — manjšo ladjico — z 10 tonami, posadka je štela

vsega skupaj 35 mož. Začetkom junija so odšli, 11. julija zagledali južno točko grenlandsko, nastal je vihar, pinasa se je potopila z blagom in moštvo, Mihael se je zbal in zbežal na Angleško, mornarji njegovi so trosili doma vest, da se je potopil tudi Gabriel in z njim da je utonil Frobisher in ostalo moštvo. A Frobisher je nadaljeval pot preko današnje „Davisove Ceste“ in pristal ob obali Baffinove Dežele. Predgorje je bilo tu, imenoval ga je kraljici Elizabeti na čast, severno je zagledal drugo predgorje, med obema se je raztezala daleč v deželo široka morska cesta, imenovana danes po Frobisherju. Led, ki jo je pokrival, je kmalu izginil, in pogumni častnik je jadrал šestdeset ur v smeri proti zahodu ter bil prepričan, da je dobil prehod do Azije. Danes vemo, da je ta domnevana cesta samo zagata ob Baffinovi Deželi. S težavo so se izkrcali, ker so bili pristani in bregovi obrobljeni z ledom, a Frobisherju je bilo na tem, da se prepriča o lastnostih nove pokrajine in zapovedal je mornarjem, „naj mu prineso kaj živega ali mrtvega, rastline ali kamene, v znak osvojitve dežele po kristjanih.“

Prinesli so mu cvetlic in trave ter neki črn kamen, semintja rumenkasto se svetlikajoč, kamen, ki je imel postati tako znamenit.

Nekega dne so zagledali bitja, premikajoča se na vodi, mislili so, da so tulnji; približavši se jim so pa videli, da so ljudje, oblečeni v kože tulnjev, vsak zase je sedel v malem čolnu iz usnja. Zdeli so se jim enaki Tatarom ali Samojedom, dolge črne lase so imeli, široke obraze, polti so bili rjave, žene skoro ravnokotno napravljene kot moški. Trgovali so z njimi in zamenjavali blago. Izginil pa je tedaj čoln s petimi možmi in Frobisher je bil mnenja, da so ga ukradli in odvedli „divjaki“, zato so vjeli enega Eskimov in ga vzeli s seboj. Iz popisa vidimo, da so bili prebivalci Baffinove Zemlje isti kot oni na Grenlandiji ali na Labradorju.

Čolna kljub dolgemu iskanju niso mogli več dobiti, sedaj niso imeli nobenega več, posadka se je bila zmanjšala na osemnajst oslabeledih mož, ladja je bila že poškodovana, zima se je blizala, odšli so torej nazaj na Angleško, koncem avgusta, vzeli s seboj ugrabljenega Eskima in oni črni kamen ter dospeli začetkom oktobra domov z vestjo o dobljenem prehodu v Azijo.

Ta vest je vzbudila veliko pozornost, še večjo pa črni kamen. Preiskali so ga in sodba „izvedencev“ ga je proglasila za polnega zlata, glasovi nasprotnikov so morali utihniti, in ko je Frobisher obljubil, da pripelje lahko polno ladjo takega kamena iz Amerike, ni bilo težko dobiti od zlata željnih Angležev denarja za drugo ekspedicijo. Ker se ruska ali moskovitska družba poleg svoje naloge na severovzhodu ni mogla brigati še za pot okoli Amerike, so ustanovili za Ameriko drugo in ker je bil nje namen prodirati proti Kitajski, so ji dali ime „Kitajska družba“, kraljica ji je podelila velike predprave. Tri ladje so dali l. 1577. Frobisherju na pot, Gabriela in Mihaela, kraljica sama pa ladjo Aida, vsebovala je dvesto ton, zelo veliko za tedanje razmere; dobil je pa Frobisher tudi jako lep naslov „nadadmiral vseh jezer in vodâ, dežel, otokov, pokrajin in mest v novoodkritih krajih, posebno pa na Kitajskem“, ta naslov naj bi veljal za vse njegovo življenje, kraljica mu je obljubila odstotek vsega blaga iz onih delov sveta; on in njegovi moški potomci in dediči ter vsi ostali člani Kitajske družbe naj bi za vedno imeli vse predprave, ki jih družba daje. Pridružilo se mu je mnogo plemenitašev — najbrže ubožanih — in trgovcev, vzeli s seboj rudarje, vojake itd., vsega skupaj jih je bilo 140 mož. Naročili so mu, naj poišče kraj prejšnjega odkritja, ustanovi tam začasno

naselbino, naloži na Aido črno kamenje in jo pošlje nazaj na Angleško, z ostalima dvema ladjama naj pa nadaljuje započeto pot proti Kitajski. Kmalu so bili tam, potem ko so bili srečali medpotoma mnogo ledenih gora, katerih izvor je Frobisher prav dobro pogodil; bil je mnenja, da to ni led, nastal na morju, temveč da so to velike mase, ki se odtrgajo ob robu od ledu v notranjosti. Kamena, ki so ga iskali, so dobili vse polno, tako da so skoro pozabili na glavno nalogo, samo trideset ur od „rudokopa“ dalje je segala njihova pot.

Hoteli so stopiti v zopetno dotiko z domačini, da bi izvedeli od njih „skrivnosti dežele“, morebiti pa tudi kaj o usodi izgubljenih petih tovarišev. Eskimi jim pa niso mogli pomagati v nobenem slučaju, pač pa so videli mornarji v neki koči kosti jako sumljive oblike in so bili takoj mnenja, da so to ostanki nekdanjih mornarjev Gabriela. Imeli so Eskime tedaj sploh za ljudožrce; videli bomo pa v drugi zvezi, da so Eskimi eden najboljših narodov na svetu in da so bila vsa taka poročila samo natolcevanje. Dva Eskima so vzeli s seboj. Ko so nabrali nekako 200 ton „zlate“ rude, so odšli nazaj na Angleško, z mirno vestjo, „nadaljno pot na Kitajsko bomo pa z božjo pomočjo odkrili drugi pot,“ so rekli.

Vesetje na Angleškem je bilo splošno, zlato jih je omamilo. Kraljica je dala novi deželi ime „meta incognita“ — neznani cilj — ker je bila neznana dotedaj in naj bi ostala neznana ostalemu svetu tudi vnaprej. Zato vidimo na tedanjih kartah v onem delu povsod omenjeno označbo. Komisija je tudi sedaj izrekla, da vsebuje ruda mnogo zlata. Z veliko vnemo so se pripravljali za tretje potovanje. Da ne bi prišel kak nasprotnik in jim vzel njihovo kolonijo, sta sklenila kraljica in Kitajska družba poslati tja tri ladje in ustanoviti tam trajno naselbino, nekako trdnjavo, kapitani naj bi pa iskali tudi nadaljno pot. Druge ladje so se jim pridružile z namenom, pripeljati nabrano rudo še l. 1578. na Angleško. Ker se je udeležilo ekspedicije tudi nekaj mest in več plemenitnikov, je odjadrало v Ameriko slednjič brodovje petnajsterih ladij pod poveljstvom raznih kapitanov, „general“ celega brodovja je bil pa Frobisher.

Zadnjega maja je odplulo brodovje proti Grenlandiji, trdno so bili na Angleškem uverjeni, da bo imelo uspeh. Začetkoma je šlo res vse še kar dobro, posrečilo se je ekspediciji pristati ob južni točki Grenlandije, začeti raziskovanja in stopiti v stik z domačini; videli so, da so Eskimi istega pokolenja kakor oni na Baffinovi Zemlji. Nadaljna pot jih je peljala preko Davisove Ceste, polne

kitov, do onega zaliva, ki ga je bil odkril Frobisher že prej. Prišle so pa v velikanski množini ledene gore, razsajati so začeli viharji, megla jih je obdala, sneg je padal, brodovje se je razkropilo. Ko so bili po dolgotrajnem iskanju zopet zbrani — nekaj ladij se je izgubilo pa za vedno — in so se obrnili dalje proti zahodu, so odkrili novo cesto, skoro prosto ledu; poznamo jo danes pod imenom Hudsonova Cesta, ker jo je Hudson pozneje natančno preiskal. Sledili so ji šestdeset ur, a ker je bila glavna njihova naloga ustanovitev kolonije na deželi meta incognita, so se morali obrniti. Prispevši koncem julija na določeni kraj, so pa videli, da se je skoro ves stavbni material med viharjem izgubil; opustili so torej tudi misel na kolonijo, lotili se pa s tem večjo vnemo nabiranja dragocenega kamena. 31. avgust so določili za dan odhoda, komaj pa so bili na prostem morju, je nastal zopet hud vihar, ladje so se zopet razkropile in prišle na Angleško skoro vsaka zase, v različnih pristaniščih. Ker so videli oni kamen sedaj tudi drugi poznavalci, ne samo „izvedenci“ na dvoru, je sledilo prejšnjim nadam hudo razočaranje. Izkazalo se je, da nima kamen niti zrna zlata v sebi, pokopani so bili upi.

Res je sicer, da Frobisher ni dosegel tega, kar je hotel, a za geografično znanost so njegova potovanja velike važnosti, sledili so njegovim odkritjem Davis, Baffin in Hudson. On je prvi Angležev videl Grenlandijo in stopil tudi na njena tla, odkril je Baffinovo Zemljo, sledil Hudsonovi Cesti, meril globino vodâ, tokove, jasno izrazil misel, kje nastane Zalivski tok in kam gre. Hellwald pravi: Er ist nach Cabot der älteste und erste Nordwestfahrer der Engländer und wird von ihnen als der Vater aller späterer Nordwestfahrten betrachtet.

Ohladilo se je sicer na Angleškem po tem potovanju zanimanje za nove dežele, popolnoma zaspalo pa ni. Leta 1583. je obnovil poizkus Frobisherjev Sir Humphrey Gilbert; mnogo se je pečal z geografskimi študijami in hotel marsikako idejo izpeljati z ekspedicijami proti zahodu. Prišel je do Nove Fundlandije, videl tam nad sto francoskih in portugalskih ribiških ladij, ustanovil tudi angleško kolonijo, ki pa ni imela obstoja. Na poti v Evropo nazaj so mu rekli, naj zapusti svojo pokvarjeno ladjo Squirrel (veverica) — imela je deset ton — in naj gre na drugo, a ni hotel, rekel je: Ne bom zapustil sedaj, ko grem domov, zveste svoje spremljevalke, ki je z menoj vred kljubovala tolikim viharjem in nevarnostim. Že so bili dalje od Azorov, 9. septembra je bil zopet vihar, komaj se je kapitanova ladjica še upirala valovom, ki

so jo hoteli pogoltniti. Proti večeru so videli mornarji ladje spremljevalke Gilberta na zadnjem krovu Squirrela, sedel je tam, knjigo je imel v roki, slišali so ga, ko je klical: Pogum, otroci, nebesom smo ravnotako blizu na morju kakor na zemlji —. Ponoči od 9. na 10. septembra je prišla katastrofa, ladja Gilbertova se je potopila s celo posadko in kakor o drugih tudi o tej ni bilo nobenega sledu več.

Gilberta je šel iskat njegov rojak John Davis. V letih 1585—1587 je napravil tri potovanja. Na prvo je vzel s seboj dve ladji, Sunshine (solnčni svit) s 50 tonami in Moonshine (lunin svit) s 35 tonami; zgradilo in opremilo ju je nekaj london-skih trgovcev. Prišel je do dežele, puste in prazne, polne gorâ, podobnih sladkornim stožcem, pokritih s snegom in odetih z meglo in oblaki. Del Vzhodne Grenlandije je to, a mislil je, da je odkril nove krajine, neizrečeno zapuščene so se mu zdele, krstil jih je z imenom: land of desolation, dežela zapuščенosti, obupa. Oplul je rtič Farvel, šel ob zahodni obali proti severu, večkrat poizkušal pristati, led ga je odganjal. Daleč na severu šele je mogel stopiti na suho, tržil je z domačini, šel zopet na morje in plul med ogromnimi ledenimi gorami proti severozapadu po morski cesti, ki so jo krstili pozneje njemu na čast. V globokem zalivu je nazadnje pristal, zopet so tržili z Eskimi, dajali so jim drobnarijo, Eskimi pa kože tulnjev, medvedov i. dr.; bili so zelo mirnega značaja. Ko se je raznesla med njimi vest o prihodu belih mož, se je nabralo slednjič okoli ladij 37 čolnov. Poleg čolnov je plavalo po morju tudi mnogo tujega lesa, med drugim deblo, dolgo dvajset metrov.

Brodaril je nato Davis semtertja po imenovani cesti, prišel nad 66°N, odkril zaliv Cumberlandski, vreme je bilo izredno ugodno, morje prosto ledu, mislil je, da je v odprtem oceanu. Mnogo so videli otokov, ob obrežju pa znake človeškega bivanja todi: sani iz jelke in hrasta, iz ribje kosti, razne izrezljane podobe, celo pse s koničastimi ušesi in debelimi repi; videli so tudi ljudi majhne postave, odete v živalske kože, vselej so zbežali, ko so se jim hoteli Evropci približati. Nastal je hud vihar, Davis je moral nazaj, veter je pihal ravno proti ladjam; in ker je bilo morje ob točki obrata globoko okoli 200 m in ni bilo videti konca morja, so odšli s trdnim prepričanjem, da so bili onostran Amerike.

Prišedši domov na Angleško so se takoj zopet pripravili na drugo ekspedicijo, vzeli poleg imenovanih dveh ladij s seboj še 120 ton vsebujočo Mermaido in ladjico North-Star (severna zvezda), sedmega maja jih vidimo že na morju. Posebne

sreče niso imeli, prišli so sicer srečno do Grenlandije, a Davisova Cesta je bila polna ledu, Baffinova Zemlja odeta z ledenim oklepom, veter je bil tako mrzel, da so zmrznila jadra in vrvi, mornarji so godrnjali. Kljub naporom ni mogel dobiti Davis dohoda do zaliva Cumberlandskega, vrnil se je na Grenlandijo, boril se z Eskimi, izgubil v boju tri mornarje, 19. avgusta jadra že domov.

Ni pa obupal, pregovoril je trgovce londonske, da so mu opremili zopet tri ladje, Sunshine, Elizabeto in Heleno, 15. maja 1587 zapusti Angleško. Ko so se peljali v zaliv Godthaabski — poznali so ga že od prej — je spravil naval in pritisk ledenih gora ladjo Sunshine v največjo nevarnost, mornarji so jo sklenili zapustiti ali pa obrniti se proti domu, kapitan pa ne odneha, raje umreti nego sramotno se vrniti, prodirajo dalje proti severu in pridejo slednjič do $72^{\circ}12'N$, dalje nego kdorsibodi prej, izvzemši Eskime in Normane. Kosarsuik so imenovali domačini to skrajno točko Davisove poti ob Grenlandiji, kapitan jo je prekrstil po dobrotniku svojem v Hope Sanderson (hope = upanje). Obrnivši se od Grenlandije nazaj v cesto so dosegli še $73^{\circ}N$, potem pa jadrali vsled ledene nevarnosti nazaj doli ob Baffinovi Zemlji in slednjič prišli tudi do zaželjenega vhoda v zaliv Cumberlandski, do vhoda, ki naj bi bil začetek ceste v Kino. Že po preteku enega dneva je spoznal Davis, da se je motil, da tudi on ni na pravi poti do zakladov azijskih, obrnil se je, plul mimo Frobisherjevega Zaliva in čez današnjo Hudsonovo Cesto; bil je kakor tudi drugi mnenja, da

mora cesta peljati dalje proti zahodu, a bližala se je jesen oziroma zima, preplul je morski rokav, krstil otok ob severni točki Labradorja po nekem raziskovalcu morja za otok Chidley, plul dalje ob Ameriki do $52^{\circ}N$, 15. septembra je bil v Londonu.

Trgovci londonski sicer niso bili zadovoljni z doseženim rezultatom, saj vendar niso prišli do pravega cilja, do poti v Azijo, a poznejši časi so pokazali, da so odkritja Davisova za Angleže tudi nekaka zlata jama; opozoril je namreč rojake svoje na izredno bogata lovišča v ondotnih zalivih in rokavih, oprijeli so se lova na kite, mrože, tulnje itd., dobiček je bil večji nego oni Špancev, ker so v teh trudapolnih bojih z naravo na severu Angleži šele postali pravi mornarji; petdeset let po opisanih potovanjih Davisovih izvijejo žezlo nadvlade na oceanu Holandcem, sto let pozneje preženo z morja Francoze.

Zanesljiva so tudi Davisova opisovanja in poročila o Eskimih ob obalah njegove ceste ter o pokrajinah samih. On sam ni šel več na sever, ni mogel dobiti novih dobrotnikov, zlasti še, ko je l. 1590. umrl Francis Walsingham, tajnik kraljice, duša dotedanjih podjetij. Spremljal pa je Davis Cavendisha na ekspediciji v Južno Morje, odkril je Falklandske otoke, umrl je leta 1605. v boju z japonskimi morskimi roparji ob obrežju Malake. Angleži so zopet za dolgo časa opustili prodiranje proti severozapadu. Govorilo se je takrat pač mnogo o nekem Špancu Maldonado, ki naj bi bil dobil dohod v Kino, a videli so kmalu, da je popis njegovega potovanja le izmišljotina. (Dalje.)

FROBISHERJEVI MORNARJI UGRABIJO
ESKIMA-DOMAČINA.

HUDSON IZROČEN SMRTI.

OKOLI AZIJE IN AMERIKE.

Spisal dr. Vinko Šarabon.

Henry Hudson.

Zadnjega dne decembra 1600 so ustanovili na Angleškem vzhodnoindijsko trgovsko družbo, dobila je monopol trgovine onostran Rtiča dobre nade in Magelhãesove Ceste. Treba je bilo torej iskati nove poti „v hrbet Amerike“ in v Kino; zato je poslala družba že l. 1602. malo ladjico pod kapitanom Jurijem Weymouthom v Davisovo Cesto. Samo toliko nam je znano o tej ekspediciji, da je dospela noter v Hudsonovo Cesto, poročilo je zelo skromno. Proti Grenlandiji in sploh proti severu so odpošiljali seveda veliko drugih ladij, a večinoma z izključnim namenom okoristiti se z lovom. Malokdo je imel še kak drug smoter. Pri-povedujejo nam o Angležu John Knight (džon najt, prej pa venis, devis, frobišer), ki je odpo-toval aprila l. 1606. na ladji Hopewell (dobra nada), opremljeni od moskovitske in vzhodnoindijske družbe. Bil je izvrsten zemljemerec, šel je proti Labradorju, pristal ob obali, šel s svojim bratom in s tremi drugimi tovariši na mal otoček, hoteč ga izmeriti; rekel je, naj ga čakajo do treh po-poldan, videli so ga, kako je plezal na neki grič,

nato izginil, čakali so ga do enajstih, ni ga bilo nazaj. Drugi dan so se prikazali pa Eskimi in so se hoteil kar bojevatí; sklepati je bilo, da so Knighta in tovariše ubili. Septembra meseca je ostalo moštvo ladje Hopewell že zopet stopilo na angleška tla.

Leto pozneje, 1607, nastopi pa prvič veliki in slavní raziskovalec Henry Hudson (hadzn). Dr. P. Dinse pravi o njem: Es bedarf nur weniger Darlegungen, um es zu rechtfertigen, daß wir gerade ihn aus der großen Zahl der Polarfahrer herausheben und die kurze Zeit seiner uns bekannten Betätigung in der Polarfahrt als eine besondere Epoche in der Geschichte der Erweiterung der Erdkenntnis feiern. Hudson verdient diese Hervorhebung, denn er war nicht nur ein praktisch tüchtiger Seemann und ein Mann von unermüdlicher schnell entschlossener Tatkraft, sondern auch einer der ersten wissenschaftlich gebildeten und zu wissenschaftlichen Beobachtungen befähigten Polarreisenden. Dies beweist die Führung seiner Logbücher, die eine Fülle von Beobachtungen enthalten, dies beweist auch seine Kenntnis seiner Vorgänger und seine Klarheit

über die Gestaltung des Weltbildes als Resultat ihrer Unternehmungen. In ihm verkörpert sich die Gesamtheit der aus den Reisen seiner Vorgänger erworbenen Kenntnis der nördlichen Polarregion. Er wiederholt noch einmal in der kurzen Spanne einer vierjährigen Tätigkeit (1607—1611) die ganze Entwicklung der Versuche zur Auffindung einer Nordost- und Nordwest-Durchfahrt während eines Jahrhunderts, indem er an allen Ansatzstellen seiner Vorgänger das Problem von neuem anpackt.

Ničesar ne vemo o njem, kje je bil rojen, kje je živel in delal, prva letnica je 1607. Moskovitska družba je nanovo odpravila nam že znano ladjico Hopewell, 80 ton, na pot v Indijo čez severne pokrajine, kapitan je Henry Hudson. Samo dvanajst mož je vzel s seboj, ko je 1. maja 1607 odplul s svojo orehovo lupino iz Greenwicha, in sicer naravnost proti severu, da bi kar neposredno čez tečaj prišel v Azijo: poizkus, ki ga moramo prištevati najpredrznnejšim v zgodovini polarnih bojov. Osemdeset let prej je sicer njegov rojak Robert Thorne odšel na morje v ravnoisti smeri, a nimamo nikakega poročila o njegovem potovanju, najbrže je prišel brez vsakega rezultata domov. Mimo Shetlandskih otokov je Hudsona peljala smer proti Vzhodni Grenlandiji, sledil je obali od 13. do 22. junija, dosegel širino 73°N , naprej ni mogel, toliko je bilo ledu, jadral je ob ledenem robu proti severovzhodu in zagledal čez pet dni drugo obalo, imenoval jo Novo Zemljo, mi jo poznamo kot breg Spitsbergov. Obala je bila prosta ledu. Zalivski tok kaže svoj blagodejni vpliv tudi tam gori, tako je bilo toplo takrat, da so vsled vročine stopili na suho žejo gasit. Čudno je tam gori, koncem junija jim je bilo vroče, par dni pozneje je nastopil pa izreden mraz. A morje je bilo še kar naprej prosto ledu, tokovi so prinašali les od vzhoda proti zahodu. (Prim. pozneje Nansenovo hipotezo.)

Kar naprej ga je gnalo, kljub ledenim oviram je prodiral vedno dalje proti severu, raziskoval bregeve, obšel severozahodni rtič, dal mu je ime Cape Hakluyt po znamenitem zgodovinarju in geografu, in dosegel slednjič 82°N , najvišjo zemljepisno širino dotedaj, najsevernejšo točko, do katere moremo priti kot navadni turisti. Stopil je na suho z dvema svojima tovarišema, opazoval pogosto sledove pižmahov in lisic, videl veliko množino vodnih ptic in pil iz potokov z izredno toplo vodo. Prepričan je bil, da je možno tu prezimiti. Ledu na severu je bilo vendar preveč, ni mogel dalje, hotel je okoli Grenlandije in

po Davisovi Cesti nazaj v Atlantik, videl pa kmalu, da je izvršitev te krasne naloge nemogoča, cel jez ledu mu je zaprl pot. Odrinil je torej domov, odkril medpotoma najbrže še otok Jan Mayen — imenujejo ga tako po nekem sicer neznanem holandskem kapitanu, ki ga je baje videl l. 1611. —, sredi septembra je bil doma. Odkril je bil torej del grenlandske obale, videl je bil prvi velik del Spitsbergov — Normane in Ruse moramo izvzeti, ker nam ničesar niso poročali —, predvsem pa je opozoril na ogromno množino kitov in tulnjev v ondotnih pasovih sveta, dvignile so se nove postojanke lova na ribe in imenovane sesavce.

Ker na tej črti ni bilo izhoda, si je izbral Hudson l. 1608. drugo pot, odšel je proti severovzhodu, sledil torej Willoughbyju, Burroughu in Petsu. Samo štirinajst mož je imel s seboj, ladjo in opravo mu je dala zopet moskovitska trgovska družba, cilj mu je bila zahodna okolica Novaje Zemlje. Odšli so 22. aprila, 9. junija so zadeli onostran Severnega Rtiča prvič na led, težko so se ga iznebili, štirinajst dni pozneje so bili ob Novaji Zemlji. Vse polno je bilo na bregu kosti kitov in jelenovih rogov, polno je bilo morje mrožev, tulnjev in kitov, prijazen vtis je napravila na Angleže bližnja okolica, s snegom sicer so bili pokriti gorski vrhovi, a ob pobočjih so se pasle črede severnih jelenov, bujna in sveža je bila trava. Videli so neko reko, prihajala je od severovzhoda, Hudson je poslal nekaj mož na deželo, naj iščejo prehoda do morja, sledeč vodi, razočarani so se vrnili. Še enkrat poizkusi pogumni kapitan izsiliti si pot v morje Kara, sedaj mimo otoka Vajgača, vse zastoni, nepremagljive so bile ovire, niti Hudson jih ne more premagati, vrne se torej domov, obupan je skoro; koncem avgusta naznani trgovcem, da je bila ekspedicija tudi to pot zastonj. V geofizikalnem oziru je to potovanje znamenito zlasti vtoliko, ker so prvič opazovali inklinacijo magnetne igle.

Moskovitska družba mu ni hotela izročiti nobene ladje več, najbrže ker prvi dve ekspediciji nista imeli nobenega pozitivnega uspeha. Ker pa Hudson ni mogel mirovati in je na vsak način hotel rešiti problem prehoda v Zadnjo Azijo, je stopil v holandsko službo; leta 1609. ga vidimo na ladji, opremljeni od holandske vzhodnoindijske družbe, ime ji je De halve Maan, polumesec, posadko so tvorili Holandci in Angleži, sledili so Barentsu in Heemskerku, jadrali torej direktno proti Novaji Zemlji. A mehkuzna posadka — mornarji so bili prej samo v Vzhodni Indiji — in ledene mase so prisilile Hudsona, da je odnehal od svojega namena. Bilo je pa še prezgodaj, podati

se domov, odšli so bili namreč že 25. marca, sredi maja se je pa posadka uprla, odločiti se je bilo treba za drugo pot. Dal je mornarjem naprosto, ali gredo skoz Davisovo Cesto, ali pa južno ob virginijski obali in iščejo prehoda v Azijo. Kak pogum, naenkrat od Novaje Zemlje na Baffinovo in do njene okolice! Seveda se mornarji niso odločili za Davisovo Cesto, bili so za drugi načrt, Hudson se je vdal, šel mimo Faröerov na jug in hotel poizkusiti svojo srečo ob vzhodni obali ameriški. Sicer so bili pa tedaj še vedno mnenja, da je morebiti mogoč prehod kar skoz ameriškanski kontinent, tako malo še so poznali novi svet. Parkrat je pristal, da bi trgoval z domačini in tako vsaj nekoliko poravnal velike stroške holandske družbe, a mornarji niso bili s tem nič kaj zadovoljni, moral je naprej. Na $40^{\circ}30'$ je odkril velik zaliv, mislil je, da je kaka morska cesta, stopil je v čoln, veslali so po zalivu, bregovi so se približevali čimdalje bolj, peljali so se torej po veliki mogočni reki, Hudson jo je krstil po sebi in še danes nosi njegovo ime, sledil ji je 80 km. Zopet nič prehoda! Ob izlivu reke so holandski trgovci na Hudsonovo priporočilo ustanovili leta 1613. kolonijo Novi Amsterdam, današnji Novi York. Ker na jugu ni bilo prehoda, je poizkusil Hudson kljub ugovoru mornarjev svojo srečo na severu, prišli so do Frobisherjeve meta incognita, tu pa mornarji nikakor več niso marali ubogati, obrniti se je moral, 7. decembra so prišli domov, zelo pozno za polarno ekspedicijo.

Prišlo je za Hudsona tako usodepolno leto 1610. Nanovo je stopil v angleško službo, 17. aprila je odjadrал od Londona po naročilu treh london-skih trgovcev, Smitha, Wolstenholma in Diggsa. Zopet je šel proti zahodu, hoteč na onih krajih, ki ju je bil videl Davis, doseči prehod v Azijo. Mimo Faröerov se je podal na Islandijo, odtod do južne točke Grenlandije, prečkali so Davisovo Cesto, približali se obalam Labradorja in zavili slednjič v ono že omenjeno veliko cesto, ki je dobila po Hudsonu svoje ime. Nad sedemsto kilometrov je dolga, 96 km široka na najožjem mestu, poprečno pa 160 km. Preiskovali so zlasti južni breg in previdno tipali dalje proti zahodu; deželo na jugu so nazvali Nova Britanija. Tretjega avgusta so zapazili ozek prehod med dvema rtičema, ki ju je krstil Hudson po Diggsu in Wolstenholmu, za prehodom pa se je odprl naenkrat pogled na velikansko morsko gladino, raztezajočo se proti jugu in zahodu, ni ji bilo videti konca. Ni čuda, saj je to površje, današnji Hudsonov Zaliv, še za deset kranjskih dežel večje nego

cela avstro-ogrška monarhija z Bosno in Hercegovino vred. Osem mesecev v letu plava po njej led, mnogo ima otokov, kleči in sipin. Ta gladina po Hudsonovem mnenju ni mogla biti nič drugega kakor toli iskano in zaželeno Južno Morje (Pacifik), obšli so bili torej domnevani jezik Amerike, raztezajoč se proti severovzhodu, rešen je bil problem prehoda na zahod. Peschel pravi: In den drei Jahrhunderten der britischen Nordwestfahrten konnte man sich dem Ziele nicht näher halten als an jenem 3. August 1610, als die Hudsonsbai unbegrenzt gegen Süden vor dem Entdecker lag.

A ravno s tem 3. avgustom neha Hudsonovo poročilo, vse, kar vemo o nadaljnjih dogodljajih, sloni na izpovedbah uporne posadke. Ob vzhodni obali velikega zaliva so se pomikali proti jugu, videli na zahodu nekaj otokov, ki so jih imeli pa tudi za celino, septembra meseca so dospeli do južnega podaljška velike gladine, do Jamesovega Zaliva. Častniku, ki je že itak nevoljne in uporne mornarje neprestano ščuval proti kapitanu, je vzel Hudson njegovo dostojanstvo, mornarji so bili pa sedaj še bolj razkačeni. Ker niso dobili na zahodu nobenega izhoda iz Jamesovega Zaliva, je sklenil Hudson prezimiti tam doli, 1. novembra, ladjo so potegnili na breg, deset dni pozneje je bila že kroginkrog obkoljena od ledu. In tu v prezimovališču se je imela izpolniti usoda velikega kapitana in odkritelja.

Že parkrat smo videli, da so se mornarji uprli proti Hudsonu, bil je strog, nedostopen, energičen, nihče mu ni smel oporekati. Ko so bili n. pr. odšli iz Londona, so mu dali trgovci za svetovalca izkušenega častnika Coleburna, češ da temu popolnoma zaupajo; Hudson je vedel, da bi bil Coleburne v odločilnih trenutkih nastopil proti njemu in mu ugovarjal, zato ga je takoj po odhodu poslal nazaj v London s pismom, v katerem opravičuje svoj korak, sam je pa hitro odjadrал. Mornarji so torej videli, da se Hudson sam ne pokorava povelju svojih gospodarjev in gotovo je bil ta dogodek prvi vir poznejših preprirov in razprtij; a strogost kapitanova bi bila tudi sicer povzročila konflikte, kakor jih je že prej. Mnogo jih je seveda mnenja, da je bila ta strogost popolnoma upravičena, vsa krivda da zadene pomehkužene mornarje. Res je, da niso bili zadostno preskrbljeni z živili in da so se morali zadovoljiti s skromno hrano, toda ali se ni Holandcem pod Barentsom godilo ravno tako? In kako dobrodušno in mirno so Holandci trpeli! Kdo se ne spomni na genljivo poročilo o Barentsovi smrti, na vdanost in zaupanje v Boga? Angleži so pa začeli godrnjati že davno pred zimo, sedaj v prezimovališču je nji-

hova nevolja rastla čimdalje bolj, zlasti ker je kapitan živila skrbno varoval in hranil za poznejše čase. Lov na medvede itd. jim sicer ni prinesel prav nič, a ujeli so nepričakovano veliko ptic selivk, trpeli niso ravno preveč. Največja hujskača sta bila ladjin tesar in neki Green; tesar je rekel, da ne mara postaviti hiše, ker je „ladjin tesar“, ne pa tesar za stavbe na suhem, Greena je bil vzel pa Hudson kot revnega zapuščenega dečka v svojo hišo in pri tej ekspediciji kot svojega ljubljenca tudi na ladjo. Sedaj je žel zahvalo za dobroto. Tretji junijski teden l. 1611. je sklenil Hudson odpotovati nazaj v domovino, morje se je bilo odprlo; a že prvo noč po odhodu jih je objel zopet led in jih imel v oklepu od ponedeljka do nedelje. Ko so se tega dne odpravljali na pot in so videli, da je zaloga živil skoro popolnoma pošla, je izbruhnil upor z vso silo, hujskanje Greena je rodilo sad.

Hudson, mali njegov sinček, še otrok, ladjin matematik Woodhouse, neki prostovoljec in pet drugih mornarjev, ki so mu bili ostali zvesti, vsi bolni in oslabljeni, so morali zapustiti ladjo, stopiti v mal čoln, dali so jim nekaj malega živeža in eno puško ter jih prepustili usodi. Nikdar pozneje niso dobili sledu o brezdvomno grozni smrti nesrečnikov.

Ladja z uporno posadko je prišla nazaj na Angleško, a po strašni vožnji. Nekaj jih je umrlo v boju z roparskimi Eskimi, med njimi Green, druge je umoril glad, ostali so si ohranili življenje z ribami, morskimi pticami in morskimi mahom; nazadnje so jedli kosti morskih ptic, omehčane v vinskem jesihu. S težavo in trudom so se priptipali ob bregu do vhoda v Hudsonovo Cesto in dalje do Atlantika, 6. septembra so bili v Londonu. Poročilo mornarja Pricketta je izročilo krivce sodišču in ječi, zastoj so se opravičevali s strogostjo in sebičnostjo kapitanovo.

Takoj prihodnjega leta, 1612, odpošljejo Angleži dve novi ladji v Hudsonov Zaliv pod poveljstvom Tomaža Buttona in kapitana Ingrama. Poiskali naj bi Hudsona in tovariše, zraven pa še naprej iskali izhoda v Pacifik. Prickett je bil namreč med drugim poročal, da prihaja tam gori ob prehodu k novo odkritemu morju plima od zahoda in po splošnem mnenju tedaj to ni bilo drugače mogoče, kakor če se je razprostiralo na zahodu veliko morje. Button je prišel srečno v zaliv, odkril otok Southampton (savsèmtn) na severu, prečkal vodno gladino, dospel do reke, ki jo je krstil z imenom Nelson, in prezimil tam. Nenavadno ugodna je bila zima, kajti reka je bila zamrznjena samo od 16. februarja do 9. aprila

l. 1613., o Hudsonu ni bilo ne duha, ne sluha. Prehoda v Veliki ocean niso dobili in istotako ne Buttonov naslednik Gibbon, ki je l. 1614. poizkusil svojo srečo. Zelo slabo se mu je godilo, tok ga je zanesel od vhoda Hudsonove Ceste nazaj do obale Labradorja, dvajset tednov je ostal tam, obkoljen od ledu, v vedni smrtni nevarnosti. Vsi bolni so odšli nazaj na Angleško.

Vendar svet še ni verjel na nemožnost prehoda v Kino, zadnje dvome je odstranil šele slo-viti William Baffin, ki so ga imeli tedaj za enega najboljših navtikarjev in avtoriteto v geografskih stvareh.

William Baffin.

Že leta 1613. je raziskoval Baffin obale grenlandske, l. 1614. je bil na Spitsbergih, l. 1615. je stopil v službo angleške družbe. Le-ta je poslala malo ladjico Discovery, 55 ton, na sever, kapitan je bil Robert Bylot, a njegovo ime se je skoro popolnoma pozabilo; duša podjetja je bil namreč Baffin, najbolj učen brodar tedanjega časa, prideljen je bil Bylotu kot krmilar. Kmalu so bili pri meta incognita, odkrili so nove otoke, srečali se z mnogimi Eskimi, brodarili naprej, odkrili otok Mill, zagledali zopet otok Southampton. Ker je dohajala plima od severozahoda in so torej mislili, da je v oni smeri izhod, so dali nekemu rtiču ob otoku ime C. Comfort, ki ga sicer nikakor ne zasluži. A takoj prihodnjega dne so videli, da so se zmotili, da je kroginkrog samo suhi svet, žalostni so se vrnili domov. Baffin je izrazil pa svoje prepričanje, če je sploh kak izhod, ga je treba iskati ob podaljšku Davisove Ceste, ne pa od Hudsonove Ceste proti zahodu.

Ona družba, ki je opremila že prejšnjo ekspedicijo in katere duša je bil Thomas Smith, je poslala zato l. 1616. Bylota in Baffina še enkrat na pot z naročilom, naj prodirata po Davisovi Cesti ob obali Grenlandije do 80°N, odtod nazaj proti jugozapadu do 60° in naj neprestano iščeta izhoda. Vseh skupaj je bilo na ladjici Discovery sedemnajst mož, 26. marca so odšli. Po dveh mesecih so bili že visoko gori ob grenlandski obali, nad 70°. Kmalu so dosegli najsevernejšo točko Davisovo l. 1587., rtič Sanderson, odkrili nov otok, dali mu ime „otok žensk“, ker so bili vsi moški zbežali, in se 30. junija ustavili v „zalivu rogov“, domačini so jim namreč prinesli mnogo rogov narvala. Večkrat so bili medpotoma zadeli ob led, tudi sedaj so ga morali prodreti, ko jih je peljala pot po zalivu Melville. Neko predgorje so imenovali po nam že znanem Diggsu, neki zaliv po Wolstenholmu, drugi zaliv po kitih, ki jih je bilo

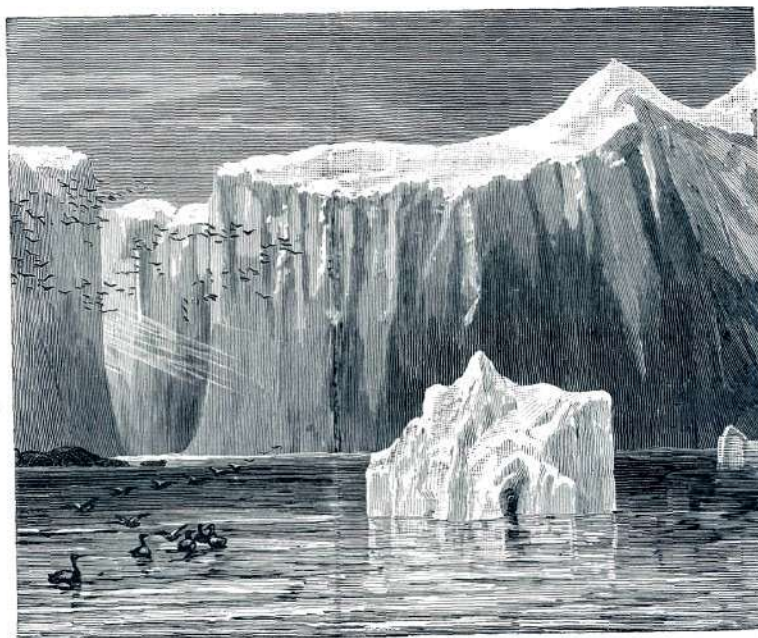
vse polno, neki otok po geografu Hakluytu. Severno tega otoka pa zagledajo preliv, morsko cesto, ki je šla od 78°N dalje proti severu. Čudno se je zdelo Baffinu, da je kazala magnetna igla tukaj 56° variacije proti zahodu, sedaj vemo, da je magnetni tečaj v onih krajinah. Svojemu dobrotniku na čast je krstil Baffin preliv z imenom Smith-Sound, ime, ki je v novejših časih tako zaslovelo. Onega znamenitega petega julija 1616 je dosegel Baffin zemljepisno širino (78°), ki je ni v teh krajih nihče prekoračil do devetnajstega stoletja!

Ker niso mogli vsled leda dalje proti severu, so namerili ladjo zopet proti jugu, odkrili otoke Carey, pustili na desni preliv Jonesov na jugu zemlje Ellesmere, videli obalo otoka North-Devon in odkrili slednjič 12. julija cesto, ki je istotako kot Jonesova peljala proti zahodu, imenuje se cesta Jamesa Lancastera. Ta cesta tvori glavna dohodna vrata severozahodne pasaže, a ravno tukaj je Baffin izgubil vsako upanje na srečno rešitev težkega problema, niso se mogli bližati obali, vselej jih je odrinil led, vrhutega jih je bilo veliko bolnih, skorbut, vrnili so se domov. Skoro na istem mestu sta se vrnila 202 leti pozneje po neki zmoti znamenita potovalca John Roß in William Edward Parry. Dežela pa, ob kateri so jadrili sedaj, se imenuje po Baffinu, istotako nas spominja na slovitega brodarja Baffinov Zaliv kot severni podaljšek Davisove Ceste.¹

Peschel pravi: Nach der Rückkehr von dieser glänzenden Entdeckungsreise, welche den arktischen Seefahrern unseres Jahrhunderts (19. J.) das Tor zu der wirklichen Durchfahrt, den Lancaster-Sund, geöffnet hat, erklärte Baffin einem der unverdrossenen Förderer dieser Reisen, Sir John Wolstenholme, es gäbe keinen nordwestlichen Seeweg, weder in der Hudsonsbai noch in der Verlängerung der Davis-Straße, die nichts anderes seien als Golfe in großem Stile. Dieses offene Geständnis war die Ursache, daß die Baffinsbai zwei volle Jahrhunderte, bis zum Jahre 1818, nicht wieder besucht wurde.

¹ Pravzaprav Davisova Cesta ni morska cesta, kakor si jo navadno predstavljamo, temveč odprto prehodno morje, istotako tudi Baffinov Zaliv ni zaliv v navadnem zmislu besede, a navadili smo se na omenjene označbe in jih rabimo.

Vsi tisti, ki so trdno upali na pasažo okoli Amerike, so začeli vsled te izjave Baffina hudo črtiti, da, začeli so tudi sumiti resničnost njegovih poročil. Najstrastneje ga je napadel pred sto leti sloviti potovalec John Barrow, češ samo onim ljudem je sploh kaj verjeti, ki služijo v angleški vojni mornarici. A ravno pred sto leti sta plula na sever Amerike Parry in Roß, sledila korak za korakom Baffinovemu poročilu in neovržno dokazala resničnost njegovega popisa. Šest let po svojem zadnjem potovanju, 1622, je umrl Baffin daleč proč od torišča dosedanjega delovanja, pri naskoku na mesto Ormus ob vhodu v Perzijski Zaliv, star šele 38 let.

IZ BAFFINOVEGA ZALIVA.

Kljub omenjeni izjavi so se pa vendar dobili še pogumni ljudje, ki so hoteli rešiti problem prehoda. Omenimo naj kapitana Williama Haukridge, ki je pa prišel komaj do konca Hudsonove Ceste, omenimo naj zlasti ekspedicijo norveškega junaka Jensa Munk. Sredi maja l. 1619. je odjadril na stroške danske vlade z dvema ladjama na sever. Koncem Hudsonove Ceste je odkril nov otok, poln severnih jelenov, imenoval ga po njih, šel proti jugu in prebil strašno zimo ob izlivu reke Churchill v zaliv. Mraz je bil tako hud, da je zmrznilo vino in žganje, da so pokali sodovi; led v zalivu je bil tudi še pozneje poleti debel 70 do 100 metrov. Koncem maja so použili zadnjo trohico hrane, boleznj se je pridružil glad. Munk sam je bival popolnoma onemogel v mali kočici in vsako uro čakal rešitve, rešila naj bi ga smrt. Strahoviti

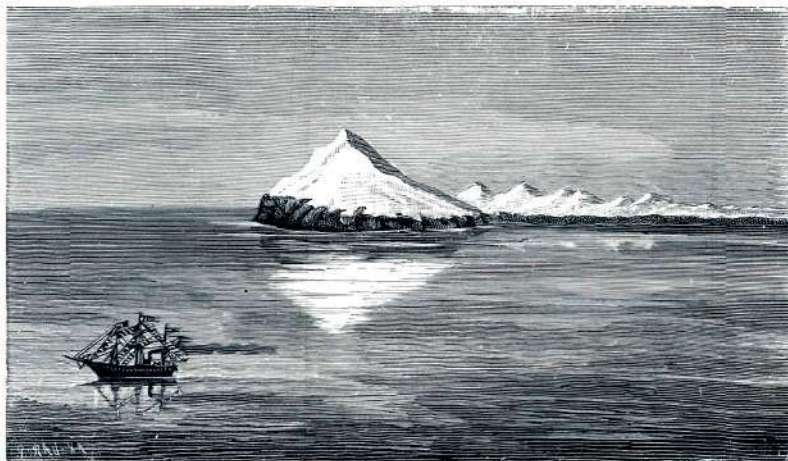
glad ga je gnal slednjič k tovarišem, samo dva sta še živela. Vsi obupani so z zadnjimi močmi odkopali trdi sneg, iskali koreninice, dobili jih in se hranili toliko časa z njimi, da so prišli toplejši dnevi in so mogli loviti ptiče in ribe. Za silo so popravili svoj čoln, šli skoz Hudsonovo Cesto in dospeli slednjič v Kodanj, 25. sept., bolj podobni sencam nego ljudem, v prevotljenem čolnu, z raztrganim jadrom in zlomljenimi vesli. Na Danskem so mislili, da so že davno poginili, začudenje je bilo velikansko.

Še enkrat čitamo o potovanju v Severno Ameriko — izvzamemo seveda lovce na kite, ribiče itd., ki so prihajali visoko gor v Baffinov Zaliv — za časa vlade angleškega kralja Karola I., v letih 1631—1632. Dva kapitana, Luke Fox in Thomas James, sta si znala pridobiti zaupanje

se obrne breg skoro naravnost proti jugu, se je srečal s tovarišem in prijateljem Jamesom. Nista pa skupno nadaljevala poti, Fox je šel naprej proti vzhodu, rtič, kjer se breg obrne, je nazval „Wolstenholmi Ultima Vale“, ker je bilo sedaj popolnoma gotovo, da je upanje dobrega mecena na prehod šlo po vodi. Obrnil se je Fox od tu proti severovzhodu, premeril zaliv v celi širjavi ter odkrival in nazival še mnogo otokov in bregov — jugozapadni del Baffinove Zemlje n. pr. se imenuje še sedaj Luke Fox Land. — Zadnjega oktobra je bil doma, ne da bi se mu bila pripetila na potovanju tudi najmanjša nezgoda.

Ne tako srečen kot Fox je bil James. Že preden sta se srečala, je imel boje z ledom; ko sta se pa ločila, se je pridružila ledu tako gosta megla, da ni mogel skoro nikamor naprej. Moral

je prezimiti, in sicer na otoku Charlton čisto doli na jugu Hudsonovega Zaliva; ta južni jajčasti podaljšek velike vode nazivljamo danes Jamesov (džems) Zaliv po našem kapitanu, ker ga je bil le-ta prvi natančno izmeril. Postavili so si kočo in shrambo ter ju odeli s snegom, kljubtemu je bil mraz v njih izredno hud. Zmrznilo je vino, olje, vinski jesih, žganje, s sekirami so morali sekati zledenelo tvarino in jo tajati nad ognjem. Beda je bila velika, več nego polovico mornarjev je zbolelo, tresla jih je vročina in mrzlica, hoteli so se ogreti v posteljah, a zastonj: vročina je žarela v nesrečnikih,

„VEGA“ OBJADRA RTIČ DEŽNEV.

trgovcev londonskih in bristolskih; zanimal se je za podjetje tudi kralj sam, dal je Foxu jako dragoceno karto, na kateri so bila zaznamovana vsa dotedanja potovanja, dal mu je tudi pisma na japonskega kralja, če bi Fox imel srečo videti ga kdaj. Dve ladji sta odšli iz Londona in Bristola, prvo, darilo kralja, je vodil Fox, bristolsko pa James. Dopade se nam Fox zlasti vsled tega, ker je bil izredno odkritosrčen, dobra, blaga duša, in ker se je zanimal za vsako stvar. Stvarna in dobra so njegova opazovanja ozračja, plime in oseke, polarne luči, magnetne igle, različnih vrst ledu itd. Obšel je vso zahodno obalo Hudsonovega Zaliva, prepričal se, da ni nobenega izhoda, ob izlivu reke Nelson je našel ostanke Buttonovega prezimovališča, tudi križ, ki ga je bil dal postaviti Button. Fox ga je dal zopet dvigniti in nadaljeval potovanje proti jugovzhodu ob dotedaj skoro popolnoma neznanem bregu; blizu tam, kjer

udje so bili pa čisto zmrzli, postelje same trde kot kamen, ker je zmrznila sopara, stale so pa tik poleg ognja. Začel se je oglašati glad, in zvesti njegov spremljevalec, skorbut, je ugrabil dva mornarja. Ko se je mraz nekoliko ulegel, so oprostili kolikortoliko s sekirami ladjo ledu, „osvojili“ še mimogrede deželo brez ljudi v imenu Karola I., 2. julija pa odšli. Še opetovano so se morali boriti z ledom, ladja se je komaj še držala nad vodo, prišli so domov bolj okostnjaki nego ljudje.

S to zadnjo ekspedicijo so do l. 1818. definitivno končani vsi poizkusi, izsiliti si pot okoli Amerike. Tudi visoka nagrada 480.000 kron, ki jo je razpisala angleška admiraliteta za odkritje severozahodne pasaže, ni mogla vzdramiti junakov morja k novim podjetjem. Šele pred sto leti so se Angleži zopet lotili težavnega problema in mu žrtvovali tekom petdeset let milijone denarja in na stotine ljudi, med njimi zopet nad vse pleme-

nitega moža, Johna Franklina, ki je kakor Hudson izgubil v ledenih puščavah Severne Amerike. Cilj sedaj ni bil več prehod na severu, pasaža okoli Amerike v Indijo, saj tega Angležem ni bilo več treba; sedaj je gnalo ljudi v one puste mrzle krajine idealno stremljenje po natančnem poznavanju naše zemlje in to stremljenje je imelo uspeh. Niso bili pa Angleži, ki so rešili problem, Normani so stopili na njihovo mesto; oni, ki so začeli, so tudi končali. Leta 1879. je dospel Norden-skjöld na ladji, ki je nosila ime slavnega našega rojaka Vega, okoli severne Azije na Japonsko, pred šestimi leti, 1905—1906, je peljal sedaj tako slavni Amundsen malo svojo ladjico Gjøo skoz Ledeno Morje ob severni obali ameriški do Velikega Oceana.

Ker s pasažami v prvi polovici sedemnajstega stoletja ni bilo nič, so s tem večjo vnemo začeli raziskovati notranje dele severne Azije in Amerike; pionirji v starem svetu so bili ruski kozaki, v Ameriki pa Francozi in uslužbenci Družbe Hudsonovega Zaliva, ustanovljene v drugi polovici 17. stoletja. Kanada je bila tedaj francoska, eden prvih izseljencev je bil Médard Chouart; prišel je z domačini visoko gor proti severu in slišal o neki veliki vodi, nam že znanem Hudsonovem Zalivu. Iz Quebeca se je podal potem še enkrat na pot, odkril zaliv in prinesel nazaj mnogo kožuhovine. Doma na Francoskem pa niso znali ceniti njegovih zaslug, grajali so ga; obrnil se je nato na Angleško in našel tam boljše razumevanje. Princ Rupert, „kavalir“, vnet za vse dobro in koristno, se je zavzel za Chouartove načrte, odposlali so v Ameriko ladjo pod poveljstvom kapitana Caharije Gillama, l. 1668. Dospevši do konca zaliva je videl neznano reko, dal ji ime po Rupertu, prezimili so tam in sezidali prvo malo trdnjavico iz kamnov, dali ji naslov Fort Charles (po kralju), deželo kroginokrog pa nazvali Rupertsland. To je bil začetek one družbe, ustanovili so jo l. 1670. Tej Hudsons Bay Company je dal kralj monopol trgovine v vseh ondotnih pokrajinah, a ne samo to, tudi lastninsko pravico do njih. Parlament je privilegije potrdil, a začasno samo za 7 let. Meje še niso bile natančno določene, niti proti Indijancem, niti proti Kanadi, a so se širile čezdalje bolj, začela se je živahna trgovina s kožuhovino, vstajale so trdnjave in naselbine.

Odkar je bil odkril Francoz Cartier Kanado, 1534., je šlo raziskovanje hitro naprej. Na jugu

so se odlikovali zlasti takozvani coureurs de bois (Waldläufer, gozdovniki), ki so trgovali na svojo roko, včasih jih ni bilo celo leto nazaj iz indijanskih terstorijskih. Nasledniki njihovi in uslužbenci 1784. l. ustanovljene „Severozahodne družbe“ so bili tudi izvečine francoskega pokolenja, Kanadijci, večkrat pomešani z Indijanci: imenovali so jih voyageurs ali pa voyageurs du pays d'en haut (potnike gornje dežele), potomce Kanadijcev in Indijancev so zvali natifs (domačine). Posluževali so se ti potniki čolnov (canoe) iz dobrega lesa, pokritih z brezovo skorjo; dolgost je znašala 10—12 metrov, širjava kvečjemu 2 metra, teža 140—200 kg, pol metra globoko so šli v vodi, do 3000 kg so mogli nositi. Večkrat so napravili na dan pot 20 ur hoda, čez razvodja so čolne vlekli ali pa celo nesli. Severozahodna družba je imela do 1500 takih vojažerjev v svoji službi.

Bolj na severu so delovali pa Angleži in njihovi potomci, večinoma seveda na suhem. Enkrat samkrat sta prišla kapitana Middleton in Moor, poslana od angleške vlade, po morju v Hudsonov Zaliv, vrnila sta se brez posebnih rezultatov; Middletona so celo sumničili, da se je dal podkupiti od družbe, kar pa ni res. Drugi so opravili še manj. Ko se je ustanovila 1784 že prej imenovana severozahodna družba, je nastala huda konkurenca med njo in prejšnjim podjetjem, rezultati se javijo seveda tudi v novih odkritjih. Že preje (1769—1772) je odkril po prvih ponesrečenih poizkusih v imenu stare družbe Samuel Hearne od Hudsonovega Zaliva proti severozahodu reko bakra (Coppermine River) in videl sklenjeno ledeno morje. Bil je na tem, da bi bil dobil toli iskano pasažo, a se je prehitro vrnil, tudi pričakovanega bakra ni bilo. Šel je bil namreč iskat tudi bakrene jame, ker so Indijanci rekli, da dobivajo rudo tam gori.

Še dalje proti severozahodu je prodril 1789 škotski trgovec Aleksander Mackenzie. S štirimi čolni in dvanajstimi tovariši je odrinil od jezera Atabasca, prišel do Robskega jezera in sledil potem reki Naoča do izliva v Severno Ledeno morje. Videl je v vodi igrati kite, prosto je bilo morje, a tudi on ni imel namena nadaljevati potovanja, vrnil se je, prvi natančno določivši nekatere točke ob Severni obali ameriški. Reka Naoča nosi sedaj po pravici njegovo ime. Splošno so bili pa obrisi severne obale ameriške pred sto leti skoraj popolnoma neznani, izjem je malo. (Konec.)

OKOLI AZIJE IN AMERIKE.

Spisal dr. Vinko Šarabon.

Ruski kozaki na sibirskih stepah.

(Konec.)

Več kakor Francozi in Angleži v Severni Ameriki so si stekli zaslug za znanstvo toli prezirani ruski kozaki: odkrili so pota skozi Sibirijo in dospeli v par desetletjih do obal Pacifika, pomagali so ekspedicijam v težkih bojih z arktično naravo ob sibirskih obalah, pokazali so Rusom pot, po kateri jih vodi še dandanes svetovna njihova politika. Malo jih je, ki bi znali njihovo delovanje tako oceniti kot znani Hellwald. Citirajmo ga: Träger der politischen sowie der darauf folgenden wissenschaftlichen Unternehmungen war das Volk der Russen, damals erst mit Mühe darnach ringend, einen Platz unter den Nationen Europas zu gewinnen. Sie waren es, welche bis in die Mitte des neunzehnten Jahrhunderts fast ganz allein zahlreiche und großartige Anstrengungen machten, Asiens Nordküste zu erforschen und Verbindungen zur See herzustellen. Die gemeiniglich wenig beachteten Leistungen der Russen, welche heute noch selbst angeblich gebildete Kreise des Westens als ein asiatisches Barbarenvolk auszugeben lieben, bilden eines der spannendsten und wichtigsten Kapitel in der Geschichte der Polarforschung.

Dočim je vsem drugim narodom pokazal Kolumb pot do novih odkritij, dočim so šle vse ekspedicije po morju iskat zlata in srebra, so sedli Rusi na konja, premerili od zahoda proti vzhodu stari svet ter rešili problem, ali sta največji skupini suhe zemlje na severu združeni ali ne.

Rodbina Stroganov je imela posestva v Uralu; kopali so sol in tržili s soboljevino, ki so jo donášali Sirjeni iz pokrajin onostran Urala. Rusi so se odpravili slednjič sami po drago kožuhovino, „lahko imenujemo osvojitev cele Sibirije sto let trajajoč lov na sobolje okoli polovice zemeljskega kroga.“ Kmalu so prišli lovci do reke Obe (Obj), trgovina je uspevala, car je podaril Stroganovim vsled njihovih zaslug velika posestva v Uralu. Leta 1578. pribeži k vnuku prvega Stroganova kozaški stotnik Jermak Timofjejev, car ga je zasledoval, ker je Jermak po tedanji navadi šel večkrat na rop. Bogati uralski trgovec bi se bil nadležnega gosta rad iznebil, pripovedoval mu je o bogatih pokrajinah in velikih rekah onostran Urala. Kozakom ni kazalo iti nazaj,

udarili so jo preko gorovja z geslom: Umri ali pa zmagaj. Sibirija je bila tedaj last tatarskih glavvarjev, ki pa niti oddaleč niso bili več tako mogočni kot za časa slave Tamerlana. Tri leta so se borili kozaki z levjo hrabrostjo, 23. oktobra 1581 se vda Sibir, glavno mesto zahodne Sibirije. Malo je pa ostalo Jermaku vojakov, poslal je poročilo carju, naj mu pošlje novih, poslal mu pa tudi poročilo, da je osvojil zanj velikansko državo Kučumkana, Sibir; upal je, da mu bo car odpustil stare grehe. Ugodili so Jermakovi želji, poslali mu čete kozakov, začeli so prodirati proti vzhodu. Reke, katerih studenci se približajo na male razdalje, so jim izdatno olajšale težko nalogo, cela Sibirija ima skoro nepretrgano vrsto vodnih cest od Urala do Pacifika, malokdaj je treba vleči čolne ali ladjice čez nizka razvodja, voloki imenovana (od vleči). In ker je narava dežele skozinsko ista, narodi glede običajev, navad, vere itd. drug drugemu podobni ali enaki, živalstvo in rastlinstvo enoinisto, ni mogoče obstati, dokler ne zagledamo obal svetovnega morja.

V bližini starega Sibira so zgradili ob Tobolu prvi svoj ostrog (1587), razvil se je v znamenito mesto Tobolsk. Od tu jih je peljala pot po srednji osi proti vzhodu, v sredi med tundrami na severu in gorovjem na jugu, pot, ki je bila dolgo časa glavna prometna žila sirska. Nastala so ob križiščih z rekami nova mesta, vsako mesto je postalo opora za ustanovitev drugega. Kakor hitro so dospeli kozaki do večje reke, so si napravili ostrog, ostali nekaj časa tam in raziskali reko ter svet ob njej gor do Ledenege Morja, na jug pa do višav altajskih in drugih. Polagoma dobiva severna Azija določene obrise, natančnih seveda še ne, ker niso raziskali sveta med posameznimi izlivi. Odkrili so tako poluotok samojedski ali Jamal, pripeljali se do izliva mogočnega Jeniseja, pokorili si Samojede, Ostjake, Tunguze, Jukagire, Jakute ter ves ostali narodnostni mozaik severnega starega sveta.

Ob Jeniseju, na meji med vzhodno in zahodno Sibirijo, so slišali začetkom 17. stoletja o veliki reki dalje na vzhodu, današnji Leni. Deset kozakov se je začetkom l. 1628. podalo na pot, smuči so jih nesle po nepreglednih sibirskih nižinah. Načelnik te deseterice je bil „desetnik“

Vasilij Bugor. Prišedši do Lene, so plovili navzdol po njej ter povsod pobirali davek; po treh letih se je podal Bugor nazaj do Jeniseja, s štirimi tovariši, šest jih je bil pa pustil ob Leni, dva ob sredi, dva sto ur navzgor, dva sto ur navzdol. Paziti so morali, da se niso podjarmljeni narodi uprli. „Es fragt sich, ob selbst in der Geschichte Amerikas je eine so weitschichtige Eroberung, mit einer so geringen Armee, von einem zehn Mann kommandierenden Feldherrn gemacht wurde.“ Enajst ljudi si je osvojilo pokrajino, mnogo večjo nego je naša monarhija, šest ljudi je pa pazilo na to, da se pokrajina ni izneverila ruskemu

JERMAK TIMOFJEJEV PREKORAČI TOBOL.

gospostvu!!! Kje najdemo kaj podobnega v svetovni zgodovini?

Sledile so druge čete, številnejše, vzrastlo je mestece Jakutsk v deželi Jakutov, izhodišče vseh poznejših ekspedicij do Ledenege Morja, do Pacifika in Amerike. Odkrili so Bajkalsko Jezero, slišali o srebra bogatih pokrajinah ob Amurju, cele naselbine so se dvignile iskat si srečo na jugu, v stare ostroge so prihajali pa novi priseljenci iz Evrope. Tolik je bil naval proti Bajkalu in Amurju, da je narod Burjetov skoro izginil, kar pomandrali so ga. Slavna imena slišimo, a žalibog jih naša zgodovina ne pozna. Kje čitamo kaj o junakih Beketov, Habarov, Pojarkov, kje o stotniku Ivanovu, kozaku Moskvitinu, kozaku Dežnev, lovcih Holmogorovcu in Ankudinovu, kozaku Stahuhinu, Buldakovu? Pač so nam znana imena Kolumb, Diaz, Gama, Cortez, Pizarro, Magalhães, a o slovanskih junakih severa molči zgodovina kot grob. Zato posvetimo te sklepne vrstice o bojih na severu spominu preprostih slovanskih sinov.

Beketov je razširjal rusko oblast v notranjem obrečju Lene, Pojarkov je prepotoval 1643—1644 s 130 kozaki velikanski svet med Jakutskom in Amurjem ter slišal tu o bogastvu bajnega Kitaja. Ravno tedaj se je bila dinastija Mandžu polastila prestola kitajskega, obsežne ravnine mandžurske so bile prazne, ker so bili bojevitih domačinov odšli proti jugu. Skoro brez vsake zapreke so jadrali tedaj kozaki po slovitom Amurju do izliva, polastili se marsikake kitajske trdnjave, podjarmili si kneze mandžurske, podjarmili si narode Davrov, Giljakov itd. ali pa jih prepodili. Ko so prišli Kitajci k sapi in so hoteli zapoditi Ruse nazaj v Sibirijo, so večkrat maloštevilne kozaške čete zapodile cele tisoče „sinov srede“ v beg. Pozneje je car sicer odstopil južne dele novih pridobitev, a razvila se je v zameno nadvse živahna kupčija, nastala so tam v bližini Bajkala nova središča ruske moči, Nerčinsk in Irkutsk, sedanji sibirski Pariz.

Pri teh pohodih so dospeli drzni kozaki do novega morja, Tung-Lam so mu rekli Mandžuri, tunguško morje, ostrog Ohotsk so zgradili tam in po njem ima morje sedaj ime. Prvi ga je zagledal leta 1639. kozak Ivan Moskvitin, s 30 tovariši je bil prišel do obale od Lene sem, „da bi odkril nove dežele“. Preiskali so breg na sever in na jug, sezidali si zimske koče, iz njih je nastal Ohotsk. Tudi znameniti Habarov, kojega doživljajo primerjajo onim Ferdinanda Corteza v Mehiki, se je mudil ter prvi prinesel vest o novem morju k rojakom v Jakutsk, l. 1646. Prej že, pozimi od 1644 do 1645, se je bil mudil pri Giljakihi ob dolnjem Amurju.

Ob Leni in Amurju se pa kozaki niso ustavili, prodirali so dalje proti severovzhodu, Jelisej Buza in stotnik Ivanov sta odkrila reko Jano, prvi po morju od Lene tja, drugi po suhem. Ne dosti, slišali so o Indigirki, leta 1639. so že ob tej reki, v deželi Jukažirov. Bolj so se ustrašili Jukažiri konj nego kozakov, nikdar še niso bili videli takih živali. Šestnajst kozakov je vjelo njihovega kneza in se zmagoslavno bojevalo s četami domačinov, oboroženimi z loki in puščicami. Še naprej jih je gnalo, do Kolime in odtod dalje v deželo Čukčev. Šeže in navade tega znamenitega naroda nam živo in lepo opiše Nordenskjöld v knjigi o potovanju Vege. Za vse vrste jedil imajo edinole besedo kakav, za pijače pa ram. Že Isaj Ignatijev je bil plul po morju od Kolime do Čukčev, trgoval je z njimi,

prodajali so mu slonovo kost (mamuti so zakopani tam) in zobove mrožev, Rusi njim pa žalibože tudi žganje. Bil je pa Ignatijev pri njih leta 1646. Prihodnjega leta se odpravi proti vzhodu celo brodovje, štiri ladjice, na čelu jim kozak Semen Dežnev. A ker je bilo tedaj preveč ledu, niso imeli uspeha, čakali so do leta 1648., zopet odšli, Dežnev je bil tudi tedaj med njimi; največ zaslug za odpravo ekspedicije, sedem ladij, sta imela lovca na kozuhovino Holmogorcev in Ankudinov. O štirih ladjah ne slišimo ničesar, tudi o Holmogorcevu ne, baje so ga s tovariši vred ubili Kamčadali. Druge tri ladje — imenovali so jih koč, do 24 m so dolge, pripravljene za vesla, semintja tudi za jadra — so odplule pod poveljstvom Dežneva 20. junija l. 1648. Ledu ni bilo skoro čisto nič, vreme nad vse ugodno. Prišli so mimo rtiča, kjer so se najbrže ponesrečile prej omenjene štiri ladje, naenkrat se je pa odprlo morje proti jugu, prišli so v Pacifik. Cesta se imenuje danes po Beringu, ni prav, Dežnev jo je odkril; rtič na severovzhodnem koncu Azije ima pa le njegovo ime, že par let sem, car je tako ukazal.

V Pacifiku so jih zajeli viharji, jim razbili ladje, Dežnev in petindvajset tovarišev se je podalo peš na pot do Anadirja in prezimilo v „anadirskem ostrogu“ od l. 1649. na l. 1650. Do njihovega taborišča je prišel pa od Kolime tja tudi Šimen Motoro, napravili so si skupno nove ladje, raziskovali bregove, a malo slišimo o njih. Motoro

so Čukči ubili, o Dežnevu pa ne vemo, ali je prišel nazaj, ali ne. Vsekako je eden prvih odkriteljev in Hellwald imenuje njegove uspehe „die wichtigste aller Entdeckungen seit 1492“. Morebiti je videl tudi že obalo ameriško, saj je cesta široka samo 92 km, vreme je bilo pa krasno, kakor pravi sam.

Delovala sta ob tem skrajnem robu starega sveta tudi kozaka Staduhin in Buldakov; slišali so o Kamčatki, Vladimirja Atlasova imenujejo odkritelja velikega tega poluotoka, sledili so drugi, prišli l. 1706. po neprestanih bojih z domačini do najjužnejšega tamošnjega rtiča, do Lopatke, videli so otoke Kurile, podjarmili si jih deloma in se bližali Japonski. Najznamenitejši teh Rusov je kozak Ivan Kozirevskoj, večkrat je bil na Kurilih, l. 1712—1713 in poslal poročila o njih v Moskvo.

V onih časih so Rusi odkrili tudi Ameriko.

„Dočim v Severni Ameriki po poltretjem stoletju naselniki niso prišli niti do Skalnega Gorovja, so porabili kozaki komaj pol stoletja za pot skoz celo Severno Azijo, od Oba tja do Beringove Ceste.“

Mnogo smo videli junakov na severu; marsikdo se je vrnil domov, poročal strmečemu svetu o novih deželah, drugačnih ljudeh, o delu in bojih; marsikdo pa je našel grob v ledenih ondotnih puščavah, najveličastnejši grob, ki ga more dati narava, gorita mu na grobu najkrasnejši svetilki sveta: polnočno solnce in polarna luč.

SKOPLJE.